CİLT : 15 NİSAN 1967 SAYI : 179

yeni ufuklar

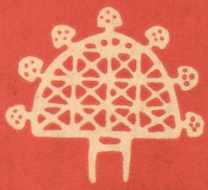

Özgürlük Üstüne ..... Orhan Duru
Köy Enstitülerini Anarken ..... Sabahattin Eyuboğlu
Gülen Düşünceler ..... Bernard Shaw
Korku Duvarı ..... Cavit O. Tütengil
Okulda Ruh Sağlığı ..... Atalay Yörükoğlu
«Dost»a Selâm ..... Rauf Mutluay
Namık Kemali Okumak ..... Nermin Menemencioğlu
Sosyalizmin Dayanakları ..... Nebil Varuy
Anadolu Türkçesi II ..... İsmet Z. Eyüboğlu
Bir Hikâyenin Düşündürdükleri II .... Demir-taş Ceyhun
Kuzeyde Alacakaranlık III ..... E. M. Forster
Bir Hikâyeci ..... Muzaffer Buyrukçu
Gorky'den Tolstoy'a ..... Maksim Gorky
Ektiğim Şiir Yeşeriyor ..... Ahmet Soner
Bir Hikâyenin Düşündükleri II ..... Demir-taş Ceyhun

YENİ UFUKLAR

Aylık Sanat, Düşünce Dergisi

o

Sahibi: *Mihrinnisa Günyol*

o

Yazı İşlerini Yöneten:
Oğuz Arıkanlı

o

Yönetim Yeri :
Boyacı Ahmet Sokağı
Nuribey Han, 2 - 08
Çemberlitaş - İstanbul

o

Yazışma ve Havale Adresi:
Yeni Ufuklar : P. K. 1034
Galata - İstanbul

o

Telefon : 27 49 74

o

Abone Koşulları :
Yıllık ..... 16 TL.
Altı Aylık..... 9 TL.

o

Bu Sayıyı Hazırlıyan :
Vedat Günyol

o

Teknik Yönetici :
Tahsin Baydar

o

Basıldığı yer: GÜN MATBAASI, İstanbul

YIL : 1967 YENİ SAYI : 179

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :
ORHAN BURİAN

Özgürlük Üstüne

Orhan Duru

Özgürlük. Özgürlük. Ne derin yankılar uyandırıyor bu sözcük insanın kafasında ve nereden nereye götürüyor insanı. Özgürlük. Tükenmez özgürlüğü gökyüzünün, tükenmez özgür derinliği denizlerin.

Yazalım ve yazdıklarımızdan korkmayalım istiyoruz. Kim istiyor bunu? Ben istiyorum. Yazdıktan sonra yazımı avukatlara, hukuk bilginlerine göstermek istemiyorum, korkusuzca, kuşkusuzca düşündüklerimi geçirmek istiyorum parmaklarımdan daktilonun tuşlarına, oradan kâğıt üzerine.. Ama sınırlar, hep sınırlar. Kısıtlamalar, kısıtlamalar, her yerde, dünyanın öte ucunda.. Orhan Veli'nin istediği ve «her şeyin söylenmesinin mümkün olduğu yer» yok. Bu böyle aslında.

Kafamda başlıyor kısıtlamalar önce. Sansür. Kendi kendime koyduğum sansür. Doğumumla başlayan sınırlamalar. Alışkanlıklar, beynime çivilenmiş çekingenlikler.. Yasaklar.. Yasaklar.. «Doğru olur mu bu yazdıklarım?» «Bu yazdıklarıma herkes ne der sonra?» Okuyan beğenecek mi baka-

lım? Okuyan nasıl bir kişi acaba? Varsa beni okuyan, bu yazdıklarımı beğenecek mi? Onun canını sıkmayacak şeyler yazmalıyım. Pasaklıyız biz hepimiz aslında. Pasaklı yazarlarız. İçten değiliz ve açılamıyoruz, açamıyoruz yüreğimizin kapılarını ardına kadar..

Özgürlük, korkuya ve kuşkuya karşı. 31 kısım tekmili birden. Asıl önemli olan sorun bu. Asıl insancıl ve evrensel olan sorun bu. Bırakalım bilincimizi ve bilinç altımızı çağlıyan gibi ya da bardağı taşıran son damla gibi taşsın!

Bu özgürlüğe kim ulaşmış acaba? Lamalar mı yoksa dervişler mi rufailer mi ulaşmış bu özgürlüğe, bu iç özgürlüğe, yoksa gerçeküstücüler mi? Dada'cılar mı? Ama onlar da konuşamıyorlardı pek fazla insanlarla, yitirmişlerdi insandan insana ulaşım yollarını. İçe dönük özgürlük. (İnsan hiç olmazsa kafasının içinde özgür) diyorlar. Geçenlerde bir bakan (Hiç kimsenin düşüncelerine engel olamayız, kafasından geçenleri bilemeyiz.) diyordu. Acaba bilseler ne yaparlar? İnsan kafası belki insanın kendisini gizlediği bir yer ama orada bile özgür değil insan. Hem edilgin bir özgürlük isteyen kim? Açık, dışa dönük bir özgürlük gerekli insan oğluna, insanoğlu denilen, bu bunaltısını kendi yaratan yaratığa. Özgürlük etkin olmalı ve korkusuzca söyleyebilmeli herkes düşündüklerini, bilinç altının karanlıklarını, boşaltmalı herkes içini, çıkarmalı ağzındaki baklayı, koymalı ortaya kirli çamaşırları, o utanılan çamaşırları...

Özgürlükler, özgürlükler, sonra sınırlar, kısıtlamalar, yasalar ve yasaklar, yetmiyor daha yeni yasalar, yeni yasaklar.. Özgürlük sözcüğü kendi içinde yanlış anlamalara yol açan bir köşe taşıyor. Manav ve kasap da fiatları istediği gibi arttırmak özgürlüğü istiyor, komisyoncu spekülasyon özgürlüğü, vergi kaçırma özgürlüğü istiyor, başka özgürlükler, döviz tahsisi alma özgürlüğü, Avrupaya gidip paraları yeme

özgürlüğü, para yedirme özgürlüğü.. Diyorlar ki : (Ya da demek istiyorlar ki :)

«— Herkese özgürlük değil, bana özgürlük. Benim özgürlüğüm. Bencil özgürlük. Anarşist özgürlük. Devlete karşı özgürlük. Devlet yasalar koyuyor ve dalavereleri önlüyor. Yasalar koyuyor, gümrükler koyuyor, vergi alıyor. Devlet kısıtlıyor benim özgürlüğümü. (Böyle düşünenler var.) Öyleyse devlet zayıf olmalı... Devlet zayıf olmalı ki memurlara rüşvet verilebilsin, vergiler kaçırılabilsin, gümrük kapıları aşılabilsin, yabancı eşya satan pazarlar kurulabilsin, kemirilsin devlet kutsal özgürlük adına.. Paracıklar getiren özgürlük adına.»

Bu arada daha başka sesler işitiliyor :

«— Yasaklar koymak gerek. Bu gidişe bir son vermek gerek. Fazla özgür herkes. Herkes istediği kitabı yayınlıyor ve ağzına geleni söylüyor. Kim bu düşünürler? Kaç oyu var bu düşünenlerin? Bir azınlık olmalarına rağmen düşünelim ve düşündüklerimizi yazalım istiyorlar. Ardından hapse atılmamak istiyorlar. Yağma mı var? Hem düşünsünler, hem de hapse atılmasınlar. Olacak şey mi bu? Tarihte görülmemiş bir şey. Büyük düşünceler hapishanelerde daha çok olgunlaşır. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Tehlikeli düşüncelerin yeryüzünde dolaşmasına kimse izin veremez. Bütün düşünceler tehlikelidir aslında. Özellikle özgür düşünceler.»

Özgürlüklerin temeline bomba koymak özgürlüğünü özgür bırakamayız, diyerek kısıtlamak istiyorlar güç belâ elde edilmiş özgürlükleri. Sonra diyorlar ki «Biz eleştirmeden çekinmeyiz. Ama eleştirme yapıcı olmalı.» yani öyle yapıcı olmalı ki eleştirme, sonunda hiç eleştirme kalmamalı ortada.

İşte böylece hergün tekrarlanan ve tarih sahnesinde belirip yiten bu tutumlar içinde kara bulutlar yurt yönetimi

ufuklarında belirip toplanmakta, birikmekte ev ortalığı yavaş yavaş kaplamaktadır.

Kuşkularım arttı gene. Bir takım ağızlar nikotinli dişleri arasından saldırıyorlar özgürlüğe karşı, bencil özgürlüğe değil, kamu özgürlüğüne karşı, biçimsel özgürlüğe değil, etkin özgürlüğe karşı.. Parmaklarını uzatıp suçluyorlar. Gizli kulaklar konuşmaları dinliyor. Dünyanın heryerinde dinliyor. Özel araçlar yardımcı oluyor buna. Evler aranıyor ve kitaplar bulunuyor. Tehlikeli kitaplar..

«Sayın yargıçım, tehlikeli kitaplara karşı özel bir eğilimim vardır. Sayın Savcı bey, yasak kitapları toplarım ben. Yasak zevkler peşinde değilim, yasak kitaplar peşindeyim. Dünyanın bütün yasak kitaplarını topluyorum, diktatörlerin yasakladıkları kitapları, yaktırdıkları kitapları..»

Bir takım kişiler parmaklarını uzatarak ya da kollarını sallıyarak belgeler okuyorlar, yazılar okuyorlar, bir takım yazılardan cümleler okuyarak başlarını sallıyorlar. Özgürlük adına bütün bunlar. Özgürlüğü kurtarmak ve özgürlüğü sipsivri ve don gömlek bırakmak için bunlar. Ağızlar açılıp kapanıyor.. Saldırıyorlar, alay ediyorlar, yasa koyucular yasaların deliklerini tıkamağa çalışıyorlar. Ve büyük kocaman karanlık, gerici karanlık yavaş ve sinsi ileriliyor.

Köy Enstitülerini Anarken

Sabahattin Eyuboğlu

Köy Enstitülerini halk adına aydınlar kurdu, halk adına yine aydınlar yıktı. Halk Köy enstitülerini istiyordu da aydınlar onun için kurdu demek gerçeğe ne kadar aykırıysa, halk istemiyordu da aydınlar onun için yıktı demek de o kadar aykırıdır. Ama kuranlar mı gerçekten halktan yanaydılar, yıkanlar mı? Bu sorunun karşılığını vermek biz enstitülülere düşmez; ama merak edenlere şöyle bir yol gösterebiliriz: Baksınlar, kuranlar mı yıkanlar mı daha çok çıkar peşindeydiler, kuranların kişisel kazancı ne oldu, yıkanlarınki ne?

o

Köy Enstitüleri elbet ortanın solunda bir eylemdi. onları yıkanlar da elbet ortanın sağındaydılar. O yıllarda C.H.P. iktidarda olduğuna göre demek C.H.P. ortanın hem solunda, hem sağında, ya da bir sağında bir solundaydı. İşte C.H.P. ile birlikte Köy Enstitülerinin başını yiyen bu ikilik oldu. Ortanın sağındakiler Celâl Bayar'la birlikte C.H.P.den ayrılmış olsaydılar, C.H.P. kendine gelmek, yani ortanın solunda diretmek için bunca yenilgilere uğramak zorunda kalmazdı.

o

Bugün C.H.P.yi iktidarda düşünün: Bir partinin aydınlarından hangisi Köy Enstitülerini kurar ve hangisi yıkar? Elbet Bülent Ecevit kurar ve elbet Turan Feyzioğlu

yıkar. Biri ne kadar kaçamaksız konuşuyor, öteki ne kadar kaçamaklı. Besbelli hangisinin halktan yana, hangisinin kapalıca para babalarından yana olduğu. Dert belli, devâ belli artık C.H.P. için: Kurduklarını yıkanlarla birlikte iktidara gelemez, gelse de yararlı olamaz.

o

Her devrimci kurum gibi Köy Enstitülerini de dışarıdan ve içeriden yıkanlar oldu. Dışarıdan yıkanlar, bilerek bilmiyerek, Para'nın uşaklarıydı; içeriden yıkanlar, bilerek bilmiyerek, Para'nın uşaklarının uşakları oldular.

o

Köy Enstitüleri yalnız köylüyü uyarmanın en kestirme yolunu buldukları için değil, kentlerde ve başkentteki eğitim ve öğretim sistemini temelinden sarstıkları için kapatılmışlardır. Köy Enstitüleri on yıl hızlarını sürdürebilmiş olsalardı, Türkiye'de orta ve yüksek öğretmenlerin çoğu öğrencilerinden ders almak zorunda kalabilirlerdi.

o

Köy Enstitüleri, fakir Türkiye'de, öğrencinin, öğretmenin, okulun üretici olmasını istiyordu. Batı'da, ezberci okula karşı öne sürülen iş eğitimi ilkesi, Türkiye'de yarınki dünyanın eğitim yolu olmakla kalmayıp, bağımsız bir millî ekonomi kurmanın yolu, yollarından biri olmak üzereydi. Kurulabilmiş yirmi köy enstitüsünden her biri on yıl sonra kendi kendisini beslemek, hattâ bazı bölgelerde devlete kazanç sağlamak inancı, hiç değilse umuduyla kurulmuştu. Arifiye Köy Enstitüsünün balık işletme kurumu bir kaç yıl içinde umutları aşmış bir duruma gelmişti bile.

o

Kendini herkesten akıllı saymak akılsızlığın en kesin belirtisidir. Kendini herkesten daha akıllı sananlara da en çok politikacılar, en az da bilim adamları arasında görülür, görülmesi gerekir. Bir bilim adamı kendini herkesten daha akıllı sayıyorsa, siz de onu bilim adamı olamamış bir politikacı ya da politikacı olamamış bir bilim adamı sayabilirsiniz. Bizde böyleleri ötedenberi çoktur. Bunlardan biri rütbesinin, cübbesinin gösterişine dayanarak ve kendi benzerlerine katılarak Köy Enstitülerinin bir utopya olduğu fetvasını verdi. Bu fetva hiç bir köy enstitüsünün semtine uğramadan, kuruculardan hiç biriyle görüşmeden yıkıcı politikacıları bilim adına desteklemek için verilmişti. Bir kaç yıl içinde Türkiye'nin dört bir yanında gelmez denen suları getiren, yetişmez denen bitkileri, insanları umutlar ötesinde yetiştiren, bozkırlar ortasında onbinlerce ışıklı pencere açan ve -hepsinden önemlisi- bunca yılgın köy delikanlısına bir ülkücülük aşılamış, güven vermiş, kapatıldıktan yirmi yıl sonra bile kuruluş bayramı kutlanan bir kuruma bir bilim adamı utopya değil, gerçekleşmiş bir utopya diyebilir olsa olsa, yurdunda ummadığı bir başarı sağlamış olduğunu görmenin sevinciyle.

o

Coşku yaratmak eğitim ve öğretim kurumlarının ulaşabileceği en büyük başarıdır ve köy enstitüleri bu başarıya ulaşmıştır. Ortak coşku kötüye de kullanılabilir, diyebilirsiniz; doğru, kullanılabilir; dünyada bütün gericiler coşkuyu kötüye kullanmanın yolunu bulmuşlardır; ama hiç bir bilim adamı, hattâ Köy Enstitülerine utopya diyen sayın profesör bile bu kuruma gerici diyemez, çünkü bütün utopyalar ileriye çevriktir ve Köy Enstitülerinde kötüye kulla-

nılmış bir tek kazma, bir tek kürek bile yoktur. Bulana aşk olsun!

o

Köy Enstitülerinin gerçekleşmesine İnönü'nün bütün ağırlığını koyduğu da bir gerçektir, bu kurumun İnönü'nün Cumhurbaşkanı olduğu bir zamanda yıkıldığı, kurucuların ve benim gibi kurucu yardımcılarının kapı dışarı edildiği de bir gerçektir. Bu iki gerçek arasındaki tutarsızlığın nedenleri üzerinde duygulara kapılmadan, önyargılara saplanmadan düşünülürse son yirmi yıl içinde olup bitenler daha iyi anlaşılır. Köy Enstitülerini İnönü'nün kurtarabilecekken kurtarmadığını sananlara karşı Tonguç'un verdiği karşılık şu olmuştur: Siz ne Köy Enstitülerini biliyorsunuz, ne İnönü'nü.

o

Köy Enstitülerini yıkan güçle, Amerika'da Kennedy'yi öldüren güç arasındaki ilişgiyi görmeyen çağdaş dünyada olup bitenleri görmiyor, göremez demektir. Kennedy Köy Enstitülerini kuranların, Johnson Köy Enstitülerini yıkanların adamıdır.

o

Bugünkü iktidarın Köy Enstitülerini kurmasını istemek, kurdun kuzuya hak vermesini istemek demektir. Köy Enstitülerinin yeniden kurulabilmesi için halkın bugünkü iktidarı haksız görmesinden başka çare yoktur. Şimdi artık Köy Enstitülerinin yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya bir güçle kurulmasını istemeli, özlemeliyiz. Atatürk bile dirilse bugün artık ancak aşağıdan yukarıya gelebilir

Türkiye'de. Kaldı ki Atatürk dün bile, hiç değilse başlangıçta, aşağıdan yukarı gelmek zorunda kalmıştır.

o

Tonguç Baba kendine utopyacı dedirtecek kadar ülkücü, baba köylü dedirtecek kadar da gerçekçiydi. Düşüncesi hem yarınlara çevrikti, hem de bir çok Anadolu köylerinin tarih öncesi durumuna. Tasarılarında küçük hesaplardan kurtulur, uygulamalarında en küçük hesaplara inerdi. Düşüncesi koşulların hem ötesinde hem içinde, daha doğrusu bir ötesinde bir içindeydi. Bir ömür boyu ülküyle gerçek, gökle yer arasında mekik dokudu Tonguç.

o

Tonguç Baba Batılı olduğu kadar yerliydi. Kafasında kurduğu yapının planı Batılı, taşı toprağı yerliydi. İzlediği eğitimciler Batılı, özlediği aydın insanlar yerliydi. Köy ve Enstitü kavramlarını biraraya getirmesi bundandır.

o

Bütün kurucular gibi Tonguç da yumuşaklıktan sertliğe, çekingenlikten atılganlığa, kararsızlıktan karara çok çabuk geçiverirdi. Bu özelliği azçok bütün köy enstitülülerde görülmüş, gelenekçi çevrelerde yadırganmış, yanlış yorumlara ve bazan sert tepkilere yol açmıştı. Hiç unutmam kaymakam olmuş bir okul arkadaşım bana bir köy Enstitülü öğretmenden şöyle dert yandı : «Ben onlardan yanayım, kendilerine yardım etmek istiyorum. Bu öğretmen süklüm püklüm odama geldi; bir köylü gibi gereğinden fazla saygılı. Kalktım, yanıma oturttum, kahve ısmarladım. Güzel güzel konuşurken birden bana: «Ben buraya öğüt dinlemeye değil sizi ödeve çağırmaya geldim» demez mi! Şu küstah-

lığa bak sen; bir köy öğretmeni bir kaymakama, hem de kendisini korumak istiyen bir kaymakama söylüyor bunu.»

Okurlar kaymakamla öğretmen arasındaki çatışmanın neden olduğunu anlamışlardır; ama ben yine de anlatayım kısaca: Köy Enstitülü öğretmen ağanın ve imamın okul yapımına engel olduklarını söyledikçe kaymakam onlarla iyi geçinmesini, yoksa köyde tutunamıyacağını söyliyormuş kendisine.

o

Tonguç anlatmıştı bana övünerek: Adana'nın bilmem unuttum hangi kazasında bir eğitim müdürlüğüne beş köy enstitülü gitmiş. Müdürle konuşurlarken bir yangın çıkmış. Koca hükümet konağında enstitülülerden başka kimse kalmamış ve enstitülüler yangını söndürdükten sonra kaymakamın evinde çay içmeye çağrılmışlar.

Sene 1944. Bir cip Kastamonu'dan Ankara'ya getiriyor bizi Tonguç'la. Köylere uğrayıp geç kalmışız. Sabahın dördünde yoldayız güle söyleye. Ankara'ya beş on kilometre kala cip durdu. Benzin bitti dedi şoför. Tonguç tek kelime söylemedi şoföre; yürüyelim, dedi bize. İki saat kadar yürüdük yakınmadan ve yorulmadan. Yakınmak, yorulmak nedir bilmezdi Tonguç, bu bilgisizliğini yanında yürüyenlere de aşılardı. Türkü söylemek gibi bir şeydi onunla yürümek doğan güne karşı.

o

Bizim yurdumuzun hemen her yerinde nisan ayı kutsal bilinir. Nisan ayında toprak umutla ürperir çünkü, umutlar sonradan savrulup gitse de. Hele onyedi nisanda bir uğultu gelir toprağın derinlerinden. Masallardaki yeşil yaprak çıkar gibi olur yeryüzüne karanlık kuyulardan, kabaran

sularla. Yeşil yaprağı görünce korkmıyacaksın, der masal: Korktun mu taş kesilirsin. Onyedi nisanda bir müjde şimşeği parlayıp söner; mutsuzlar mutlu düşler görür; toprak uğrunda ölen, üstünde çalışan yoksullara gülümser; yılanlar, çiyanlar, sülükler, keneler yoktur o gün görünürde. Onyedi nisanda yer demir, gök bakır değildir henüz; Yaşar Kemal'in, Fakir Baykurt'un köy anaları acı karamsarlıklarından sıyrılıp ağayı, muhtarı, imamı ve kaderi bir başka gözle ve daha az kuşkuyla görürler. Onyedi nisanda insan insanı sömürmez oluverir birden; özgürlük soyut bir ülkü, bir palavra olmaktan çıkıp büyük çoğunluğun yaşama, okuma hakkı, kömürü topraktan çıkaranların kömürle ısınma hakkı olur; eşitlik Sivas'ın Sivralan köyündeki Âşık Veysel'in belki çok akıllı kızıyla, İstanbul'un büyük adasındaki tüccar Veysel'in belki çok akılsız kızının ayni yükselme olanaklarını bulmaları anlamına gelir o gün. Mevlâna ile Yunus, Baki ile Karacaoğlan, Şeyh Galip'le Muhyi, Orhan Veli'yle Başaran kol kola girerler, köylü kentli bir uğurda savaşır onyedi nisanda. Bir yaman imece kurulur ki o gün Edirne'yle Erzurum ilk kez el ele verir; horon, halay, bar, zeybek yeni Türkiye'nin ortak harman yerinde oynanır; yalnız o gün türkülerin her türlüsü hep birlikte ve alaturkaya düşmeden söylenir. Ruhi Su koro başı olmuş gibi.

(İmece'den)

Gülen Düşünceler

Bernard Shaw

Bir oyun yazarı kendinden daha üstün bir kişi yaratamaz... İçki düşkünü bir yazar, kahramanını içki düşmanı yapabilir; çirkin, güçsüz, çelimsiz ve çekingen olan, yarattığı kişiyi Apollon ya da Herkül'e benzetebilir; sağır ve dilsiz olan, büyük hatipler, prima donna'lar üstüne romanlar yazabilir; ama kişilerini istediği kadar yeteneklerle donatsın, istediği kadar başarılara boğsun, yine de onlara kendininkinden daha üstün bir ruh veremez. Defoe, Robinson Crusoe'yu, Shakespeare'in aklına gelmiyecek serüvenlerin kahramanı yapabilir; ama erdem üstüne can sıkıcı sözler söyleyen o sıradan serüvenciyi, Shakespeare'in prensine birazcık olsun benzetemez.

o

Gerçek sanatçı, sanatı dışında bir şeyle uğraşmaktansa, karısının aç kalmasını, çocuklarının çıplak dolaşmasını, anasının, yetmiş yaşında köle gibi çalışmasını yeğ görür.

o

Bilime borçlu olduğumuz bu önemli buluşlara büyük saygım var. Ama herkes buluş yapabilir. Her çocuk hayatının ilk yıllarında, Roger Bacon'ın ömrü boyunca lâboratuvarında bulduğu şeylerden çok fazlasını bulmak zorundadır.

o

İngilizler mutluluk nedir bilmezler. Onlara göre rahat-

sız yaşamak, ahlâklı olmak demektir.

o

Sizin dilinizde hain, ihanet eden anlamına gelir: vefasız, hilebaz, iki yüzlü, güvenilmez biri. Bizim ülkemizde ise, İngiltere'nin çıkarlarına kendini adamamış kişilere hain denir sadece.

o

İngiltere'nin kuşlarını ve İngiltere'nin ağaçlarını, İngiltere'nin köpeklerini ve Irlanda'nın atlarını, İngiltere'nin nehirlerini ve İngiltere'nin gemilerini isterim; ama İngiltere'nin insanlarını! Hayır, hayır, hayır.

o

Kadının işi bir an önce evlenmek, erkeğinki ise, mümkün olduğu kadar evlenmeden kalabilmektir.

o

Evlenip, bütün bunlara bir son vereceğim. Altmış yaşlarında, sağlığı yerinde, et yemez, kocası gezide olduğu zamanlar mektup yazabilecek kadar okur yazar, kültürsüz bir kadın tanıyor musunuz? Sıradan görünüşlü, kıskançlık nedir bilmeyen, iyi huylu biri. Mümkünse akrabalardan olmasın. Sosyeteden de istemem. Ömründe tiyatroya gitmemişler tercih edilecektir.

o

Kadınlar mutluluk için evlenmezler genellikle. Evde kalmış kadın olmaktansa, evlenmiş kadın olmak istedikleri için evlenirler.

o

Ev, kızların cezaevi, kadınların çalışma yeridir.

o

Kanunsuz bir iş yapmadan önce, iyi bir avukata danışmayı unutmayın!

o

Para, açlığı giderir, mutsuzluğu değil. Yemek, mideyi doyurur, ruhu değil.

o

Zenginlerin yaşayışını yakından görenler, onların neler çektiğini çok iyi bilirler. Bir kere, öylesine sağlıksızdırlar ki her an bir tedavi peşinde koşarlar, çeşit çeşit ameliyatlar geçirirler. Gerçekten hasta olmadıkları zamanlar da hasta olduklarını sanırlar. Mal, mülkleri yüzünden, uşakları, hizmetçileri yüzünden, fakir akrabaları yüzünden, yatırımları yüzünden, sosyal durumlarına göre yaşama gereği yüzünden hep üzülürler; ve çocuklarının sayısı arttıkça, onlara, alıştıkları yaşayışı sürdürebilecekleri kadar para bırakamamanın korkusu yüzünden üzülürler...

(Çeviren : Şakir Eczacıbaşı)

Korku Duvarı

Cavit Orhan Tütengil

En ilkel biçimi «taş üstüne taş koymak»la başlayan «duvar»ın kişisel yaşantımızda olduğu kadar toplumsal hayatımızda da önemli bir yeri var. Uygarlık dönemi bir yanı ile de duvara dayanıyor. Her kazıda duvar kalıntıları ile birlikte bulduklarımız eski çağları sayfa sayfa önümüze açıyor. Malzemesine, biçimine, süsüne ve nakışına bakarak «Bu bir Roma duvarıdır, bu bir selçuk duvarıdır» diyebiliyoruz.

İnsanoğlunun duvarsız geçen yaşantısı tarihin karanlıkları içindedir. Tarih sahnesine çıkışımızda «yazı» kadar «duvar»ın da yeri olsa gerektir. «Dört duvar» olmadan bizi bugünlere ulaştıran gelişme çizgisini düşünebiliyor musunuz? Ne var ki, bir özgürlüğe açılma olan duvar aynı zamanda bir tutsaklıktır da. Çünkü gelişmeler duvarla engellenmek istenmiş, ortaçağın her çeşidinde düşünceye duvar örülmüştür. Gün gelmiştir, 1789 Fransız Devrimi Bastille'i yıkmakla işe koyulmuştur. Tarih, duvar yapmak olduğu kadar da duvar yıkmaktır.

Duvar madalyonun bir yüzü okul duvarı ise öteki yüzü de hapishane duvarıdır derim. Biri aydınlığa öteki karanlığa açılan bu duvarlar arasında düşündürücü ilişkiler vardır. Daha çok okul açarak hapishane kapatmak kadar hapishaneyi okul haline getirerek de karanlık duvarları ışığa boğmak akla gelebilir. Elverir ki insana değer biçen bir çizgiden yola çıkmış olalım.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de değişik anlamlı duvarlar görüyoruz. Uzak Doğu'nun ünlü «Çin Duvarı»

bunlardan biridir. Kendi içine kapanmışlığın ve dış etkilere karşı korunmanın bu uzun duvarından sonra Kudüs'ün «Ağlama Duvarı» aklıma geliyor. Günümüzde de Berlin'in «Utanç Duvarı» var. Hızı sesin hızını aşan uçaklardan sonra bir de «Ses Duvarı» ortaya çıktı.

Bir atasözümüz «Yalnız taş duvar olmaz». der. Bununla anlatılmak istenen yalın gerçeğin yanı sıra duvarın bir birikimin, yani kişiyi aşan bir ortamın ürünü olmasıdır. Kişiyi aşan ortam ise bazı durumlarda olumsuz sonuçlara vararak kişiyi eylemden alakoyan bir duvar yaratır. Kişi ile toplum arasında örülen bu duvara «Korku Duvarı» demek uygun düşer.

«Viran olası hanede evlâd-ü ayal var» diyen ozanımız «Korku Duvarı»nın ağır basan yanını ortaya koymuştur. Haksızlıklara uğrayacak ya da başkalarının uğradığı bir haksızlığı göreceksiniz de evdeki eşinizi ve çocuklarınızı hatırlıyarak eli kolu bağlı susacaksınız. Öteki uçta ise dönüş yolunu kapamak için gemilerini ateşe veren Tarık duruyor. İlk örnekten, başka bir deyişle «gerekçeci»lerden yana iseniz «viran olası hane»nin yanı sıra «adam sen de» görüşü de imdadınıza yetişir. Zaten iş gerçeği aramaya kalmasın, o yöne sürüklediğiniz akıl hiç bir zaman eli boş dönmez. Tarık'a gelince, bir komutan için yerinde gördüğüm bu tutum kişisel planda ele alınınca bana bir ön-korku ile birlikte görünür. Gemiyi yakmaktan da daha yüreklice olan, dönüş yoluna rağmen ileri atılmaktır.

Eskilerin «medenî cesaret» dedikleri yasaların, toplum kurallarının ve insanlık onurunun çerçevesi içindeki gerçeği haykırma, hak arama ya da protesto çoğu kez bir görev niteliği kazanır. Yalnız kendi başımıza geldikçe değil, böylesi bir tepki gösteremeyecek durumda olanlar adına da hakkın sesini yükseltmekle toplum yaşayışına bir anlam

katmış oluruz. Aydınlar için hakikat savaşı bir görev olmaktan da çıkarak bir «mission» halini alır. Bu ana misyon gözetilmeden kelimenin gerçek anlamında «aydın» olunamaz.

Korkunun bir kaynağı içinde yaşadığımız ortam ise, öteki kaynağı da kendimizizdir. Ortamdan gelen korkular günübirlik yaşamaktan doğacağı gibi bazı çevrelerin isteyerek yarattığı korkular da olabilir. Bu sebeple olayları iyi değerlendirmek, yasalardan yana olan hak ve görevleri kuşkusuzca kullanmak gerekir. Kişinin kendisinden gelen korkulara gelince, bunların temelinde bilinç altına kadar uzanan türlü «phobie»lerle canını her şeyden aziz tutmak anlayışı vardır. Ataların da söylediği gibi «Korkunun ecele faydası yoktur». Üstelik, yiğit insanın bir kez ölmesine karşılık korkak kişi sık sık ölür.

İster fikir ve sanat alanlarında, ister yurt yönetiminde olsun aydınlar «Korku Duvarı»nı aşmadan topluma yararlı olamazlar. Bu duvarın ötesinde, kökeni ne olursa olsun bütün korku kaynakları kurur. Görev ve sorumluluk anlayışının beslediği ileri atılışlar böyle bir ortam içerisinde amaca ulaşabilir. Mihneti göze almadan daha güzel bir dünya yaratmak mümkün değildir.

İnsanları ve toplumları mutlu kılmanın ölçüleri çağlarla birlikte değişiyor. Günümüzün toplumlarında mutluluğun ölçüsü insanı her türlü korkudan azade kılmak olmuştur. Bu sonuç, mihneti göze alan aydınların sayısı arttıkça bir özlem olmaktan çıkıp gerçekleşir. Yeter ki aydınlar «Korku Duvarı»nı geride bırakmış olsunlar.

Okulda Ruh Sağlığı

Atalay Yörükoğlu

Eğitimimizin sayısız eksikleri, yıldan yıla kabaran dertleri olduğu bilinen bir gerçektir. Milyonlarca çocuk okul yüzü görmemektedir. Okuyabilenlerin büyük çoğunluğu öğretmensizlik ve yetersiz öğretim gibi nedenlerle iyi yetişmemektedirler. Yeteneksizlikten değil de uygunsuz çevre koşullarından dolayı ilk, orta ve yüksek eğitim basamaklarında takılan gençlerin sayısı çok yüksektir. Eğitimden yararlanma eşitsizliği, yirmi milyonluk köy nüfusu içindeki yüz binlerce üstün zekâlı çocuğu kara saban başında köreltmektedir. Bu durumun sosyal adalet yönünden tartışması yapılabilir, yurdumuz için ne büyük çapta 'kara güsü kaybı' olduğu ince ince hesaplanabilir.

Bütün bunlar ve başka gerçekler eğitimcilerimizce pek iyi bilinir. Ne var ki eğitim işlerimiz gerekli devrimler gerçekleştirilemediğinden topal aksak yürür gider. Yapılacak işlerin büyüklüğü karşısında bunaldığımızdan günlük oyalanmalarla yetiniriz. Arada bir devrimci öğretmen avına çıkmakla işleri yoluna koduğumuzu sanarız. Her çeşit kalkınmayı, her yönden ileri atılışı paraya (daha doğrusu dolara) bağlar olmuşuzdur. Atatürkçülük ruhunun neler başarabileceğini çoktan unuttuk...

Ancak bu yazının konusu eğitimimizin bütün sorunları değildir. Onlardan ancak bir tanesi ve şimdiye kadar üzerinde pek az durulan bir konudur. Eğitimde ruh sağlığı. Eğitimin bu yönü her zaman ve her yerde ikinci derecede önemli sayılmıştır. Okullarda ruh sağlığı ile öğretimin ya-

kın ilişkisi olduğu son yıllarda gereğince kavranmaya başlamıştır. Bundan önce, öğrencilerin ruhsal bocalamaları, uyumsuzlukları, okulu bırakmaları hep okulu değil aileyi ilgilendiren sorunlar olarak düşünülmüştür.

Ruhsal bozuklukların öğretimi ne ölçüde etkilediği batı ülkelerinde yapılan araştırmalarda bütün açıklığıyla belirmektedir: Okul çocukları arasında ruhsal bozukluk oranı yüzde 10 ile yüzde 50 arasında oynamaktadır. Bu yüzdenin ortalaması 25 tir. Bu oran incelenince her yüz çocuktan onunun psikiyatrik tedavi gerektirecek kadar hasta olduğu, geri kalan onbeşinin de öğrenimlerini aksatacak ruhsal uyumsuzluk çektikleri ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk ve öteki çevre şartları hesaba katılmazsa okul başarısızlığının ve okulu bırakmanın baş sorumlusu ruhsal bozukluklardır. Zekâ geriliği, ancak yüzde iki ile üç oranında başarısızlık nedeni olarak etkilidir. Ruhsal bozuklukların zekâca orta olan çocuklar gibi parlak zekâlı öğrencileri de eşit olarak etkilemesi konunun en önemli yönüdür. Çünki eğitimin verimliğiyle yakından ilgilidir. Ruhsal uyumsuzluk gösteren öğrencilerle ilgilenmedikçe, öğretim metotları ne kadar geliştirilirse geliştirilsin, okul başarısı bir düzeyin üstüne çıkarılamaz.

Modern psikiyatri ve çocuk psikolojisi yirminci yüzyılın eğitim anlayışını kökünden değiştirmiştir. Başka bir deyişle ruh sağlığının öğretimden ayrılmazlığını ortaya koymuştur: Dengeli kişilik geliştirmek, çevresine uyabilen insanlar, yeteneklerini toplumun ve kendisinin yararına kullanabilen yurttaşlar yetiştirmek, hem okulun hem ruh sağlığı biliminin ortak amaçları olmuştur. Özellikle psikanaliz çocukların gelişme dönemlerine ışık tutarak onların daha iyi tanınması yolunu açmıştır. Bugün çocukların davranışlarının altında yatan nedenleri daha iyi biliyoruz. Her gelişme döneminin özelliklerini ve öğretimin bu dönemle-

re göre nasıl uydurulabileceğini açık kurallara bağlıyabiliyoruz. Psikanalizin eğitime önemli katkılarından biri de öğrenim sürecinde (vetiresinde) duygusal etkenlerin varlığının öğrenilmesi olmuştur. Yani öğrenim için yeterli zekâdan başka öğrenme istek ve çabasının varlığı gereklidir. Bu ise uygun uyarılmalarla evde başlayıp okulda sürdürülen bir iştir. Çocuğun duygusal yaşantılarıyla ilişkilidir. Özellikle ilk yaşlarda çocuk öğrenmek için öğrenmez. Ana veya babasına benzemek onlar gibi olabilmek, sevgilerini övgülerini kazanmak için öğrenir. Çocukla ana-baba ilişkisi sağlam bir temele oturmuşsa öğrenme kurgusu (mekanizması) iyi işler. İlk okulda öğrenme, ayni biçimde, hızını öğretmenle öğrenci arasındaki olumlu ilişkiden alarak süregider. Evde anababanın, okulda öğretmenin yanlış tutumları çocukta 'öğrenme bozuklukları' denen ruhsal bir olaya yol açar. Çocuk öğrenme yetenekleri tam olduğu halde ruhsal bir engellemeye uğrar. Bu bakımdan özellikle ilk okuldaki yaşantılar olumlu veya olumsuz yolda ileriki öğrenimi etkiler. Bundan çıkan sonuç açıktır: İlk okul öğretmenlerinin seçimi ve eğitimleri en can alıcı konudur. Oysa ki gerçekte ilkokul öğretmenlerinin seçiminde hiç titizlik gösterilemez. İyi olan öğretmenler de en zor koşullar altında çalışırlar. Yine batı ülkelerinde yapılan araştırmalar öğretmenler arasında da ruhsal uyumsuzluk oranının pek yüksek olduğunu göstermiştir. Bu uyumsuzluk kişisel dengesizlikten ve uygunsuz çalışma ortamından gelmektedir. Önemli olan nokta, kaç öğretmenin hasta olduğundan çok bir öğretmenin kaç öğrencinin ruhsal uyumunu etkilediğidir. Dengesi bozuk bir öğretmen pek çok çocuğun ruhsal dengesini bozabilir, hiç değilse öğrenimlerini aksatır. Her sınıfta öğrenim ve ruhsal uyum bakımından sallantıda olan çocuklar vardır. İyi öğretmenle kötü öğretmen arasındaki en önemli fark bu çeşit

çocuklara karşı tutumda kendini belli eder. Birisi çocuğu uygun gelişme yoluna çekebilir öteki ise çıkmaza sürükler.

Hiç şüphesiz öğretmenden ruh hekiminin gördüğü işi beklemek doğru olmaz. Her sınıfta davranışları ileri derecede bozuk, ruhsal hastalık belirtisi gösteren çocuklar vardır ki en iyi öğretmen bile başedemez. Bu durumlarda ruh hekiminin ve okuldaki ruh sağlığı örgütünün desteği gerekli olur. Ancak iyi bir öğretmen ruhsal bozukluk belirtilerini tanıyabilmeli ve erken tedaviyi sağlayabilmelidir. Bu yolda öğretmene yardımcı olacak insanlar şunlar olabilir: 1) Ziyaretçi öğretmen. Tecrübeli bir öğretmen veya bir sosyal yardım uzmanı öğretmenle problemli çocuğun ailesi arasında sıkı ilişki kurarak uygunsuz çevre etkenlerini kaldırmağa çabalar. 2) Okul danışmanı. Bir psikolog veya bu işte özel eğitim görmüş bir öğretmen okul içinde problemli çocuklarla konuşarak ruhsal uyumlarına destek olur. Tedaviye ihtiyacı olanları Çocuk Klavuzluk Merkezlerine veya Çocuk Psikiyatrisi kliniklerine gönderilir. Tedavi sonrası dönemde onlara destek olmağa çalışır. Bir başka yol da ruhsal bozukluklar yüzünden sürekli olarak öğrenimleri aksayan çocuklar için özel sınıflar kurmaktır.

Bu çarelerin yetişmiş uzmanlara ve paraya bağlı olduğu söylenebilir. Bu çözüm yollarından başka okulda parasız yapılabilecek pek çok ruh sağlığı hizmeti vardır. Özet olarak söylemek gerekirse ruh sağlığının bir konu olarak işlenmesi bunların başında sayılabilir. Bu konuda yazılmış kitapların okunup tartışılması, öğrencilerin günlük dertlerini, ruhsal bocalamalarını, kaygılarını açıklama fırsatı veren serbest tartışma saatleri düzenlenebilir. Bu çeşit tartışmalar herhalde şehir nüfuslarını veya nehir uzunluklarını ezberlemekten daha yararlı olacaktır çocuklar için.

En ileri ülkeler bile ruhsal bozukluk gösteren bütün

çocuklarına gerekli yardım sağlamaktan uzaktırlar. Onların bugünki imkânları bile Türkiye için uzun yıllar hayal olarak kalacaktır. Batı ülkelerinin örgütlerini şimdi gerçekleştirme gücümüz yoksa da denemelerinden yararlanmak elimizdedir: Okulda ruh sağlığını geliştirmenin belki de en kestirme ve en ucuz yolu öğretmen yetiştirmede uygulanabilir. Öğretmen okullarında çocuğun ruhsal gelişmesine çok geniş yer verilebilir. Öğretmen adaylarının seçiminde ruhsal muayeneden geçme titizlikle yapılabilir. Bu eğitimden geçmemiş öğretmenler için seminerler düzenlenebilir.

Sonuç olarak denebilir ki bu alanda olumlu adımlar atabilmek önce ruhsal bozuklukların eğitimde verimliliği azaltan bir etken olduğunu kabul etmekle başlar. Okulda ruh sağlığının, yalnızca hasta çocuklara yardım etmek anlamına gelmediği, dengeli, kişilik sahibi girişken, bilgisini olumlu biçimde kullanabilecek insanlar yetiştirme demek olduğunun iyice kavranması gereklidir. Okulda ruh salğığı ilkelerinin uygulanması eğitimimizi çağımıza uymayan kalıplaşmalardan, kısırlıktan sıyırıp esneklik kazandıracak en etkili yoldur.

"Dost„a Selâm

Rauf Mutluay

Bu yılın Varlık Yıllığı'ndaki «1966 da Şiirimiz» yazıma karşı çeşitli yerlerden sitemler, yakınmalar, takılmalar, alaylar, kırgınlıklar geldi. En yakın dostlarımın bir bölüğü de hiç konuşmamakla diyeceklerini demiş oldular: Bir reddin, bir düş kırıklığının, bir küçümsemenin, bir varı yok saymanın bu sessizliği en keskin saldırılar kadar etkiliydi benim için.

Bu nankör işin talihiydi bu. Çünkü bir şiir için yazı yazılabilir; öznel nesnel eleştirisi, derinliğine metin incelemesi yapılabilir. Bir kitap tanıtılabilir, özetlenip duyurulabilir. Bırakın bütün bunları bir tek dize, bir ayrıntı imajı için bile nice yazıyla yola çıkılabilir. Ya da bir ozanın eserlerinin tümüne birden bakılabilir... Bu başlangıçların hepsi doğru, bunların hepsinde tutarlı bir bütünlük, değişmez bir açı, yanılmaz bir ölçü bulunabilir. Ama bir yılın şiiri, binlerce birbirine benzemez şiirin toplamı için ne, nasıl, ne kadar nece söylenmelidir? Bu yüzden özrümü önceden söylemiş, kendi yazımı «eksik, kuru, kısa ve kesin yargılara gitmekten bilerek sakınan bibliyografya özeti» diye nitelemiştim.

Bu kadar haklılığın bir de niçin'i olmalıdır. Birkaç yıl önce Behçet Necatigil'in salık verişi ve Yaşar Nabi Nayır'ın teklifiyle kabul ettiğim-Memet Fuat'la Necatigil'in deneyip vazgeçtikleri-bu iş, kitaba karşı duyduğum ilgiye ve kitapları izlemek merakıma uygun görünmüştü benim için.

Varlık Yıllığında yayımlanan ilk yazıma (1964) ne

emek harcadığımı ben bilirim. Tarama ve derleme dikkatimin yanısıra beğenimin özgürlüğüne bile hak tanımayan bir görev bağımlılığıyla neler okumadım o zaman. En küçük umutlara bel bağlama olanağını ciddiye alarak, en belirsiz başlangıçları bile değerlendirmeye çalışarak, iyi niyetlerin ürünlerini ihmal etmemek özeniyle bütün heves kitaplarına eğildim. O ilk yazımın «Sonucun Toplamı» bölümü şöyle bitiyordu: «Bu kadar adı bilerek andım, boşuna değil. Bu şiir kalabalığının yığınına omuz silkemeyiz. Şiir yazma heveslilerini istismar eden dergi ucuzluğu ile şiirin ne olduğunu iyi anlatamadan kışkırtan öğretmen tutumlarının suçu vardır. Bir de-üç beş kişinin dışında-şiir sorunlarını gereğince açıklamayan önemli şairlerin susuşu.»

Hemen bu yazının ertesinde şiir dünyasını daha yakından, günü gününe izlemeye başladığımı hatırlıyorum. Kendi kendime verdiğim bir görevin sadakatiyle.. Varlık Yıllığı 1965 deki yazımın başlangıcı, bu davranışın nedenlerini de, güçlüklerini de açıklar. Bu arada şu satırlar: «..Şimdi artık size ezbere söyleyebilirim; hangi ozanın şiirine hangi dergilerde raslıyabileceğinizi. Aslında doğrusu da buydu; yazarlar, ozanlar, kendi ölçülerine göre emeklerini en iyi değerlendiren bazı dergilerle, yayınevlerine bağlı olmalıydılar. Ama bizimki öylesine değil; aslında ne emek var ortada, ne de onun değerlendirilişi. Dergiler tekkeler gibi.. Aralarında bir ülkü, bir dünya görüşü, bir beğeni ayrılığı var diyemiyeceğim. Belki bunların dışında bir dostça kümeleniş, bir alış-veriş kolaylığı, bir ölçü aldanışı içinde birleşme. Dönem'cilerle Evrim'ciler, Ataç'çılarla Yelken'ciler, Varlık'çılarla Hisar'cılar ayrılırlar mı dersiniz şiir görüşlerinde. Eğer buna inansaydım, yazımı dergi kümelenişlerine göre bölümlemekte hiç duraklamazdım; ama değil» (23)

Özlediğim tutuma nerdeyse kavuştuk demek üzereyim.

Şimdi birkaç yıl önceki sözlerimi geri alıyorum. Yeni Dergi'de yayımlanan şiirlere başka hiç bir yerde raslıyamazsınız. Örneğin Hisar'ınkiler Papirüs'e gönderilmez; Soyut'ta çıkanları Varlık'da bulamazsınız... Dönem, Ataç, Evrim, Yelken yok artık.. Ve benim en çok hayıflandığım nokta da bu; dergilerin bir çıkıp bir batışı..

Bu duyguyu iyice belirttiğim için de «Dost»un saldırısına uğradım. Bugünlerde çıkan Ocak 1967 sayısında «Yeni Bir Duvar Geçen» başlıklı yazıda bana yakıştırılan sıfatları «Dostu» görememiş Yeni Ufuklar okuyucuları için- aynen tekrarlıyorum: «Memurin kanunu çerçevesi içinde dönüp duran (yedi yerde tekrarlanmıştır); yanlışı yüzüne vurulmuş ve bunu kabullenmek zorunda kalmış bu yüzden burukluğa düşmüş eksikli kişi gayretkeş; 'Dost'a veryansın eden; küçük hesapların alaturka açmazında çırpınan kişi; edebiyat ve sanat alanına yaratıcılık yanından değil de bilânço yazarlığı yanından sokulan; bilânço diye, eleştiri diye, tanıtma diye ortaya eksik, gedik, yarım-yamalak, bezginlik örneği, bıkkınlık ürünü birtakım sonuçlar koyan; 'Dost'a düşman (dört defa tekrarlanmıştır); bir derginin yazarına gücenip dergiyi vurmaya bakan; sorum ve yetki kavramlariyle bağdaşmayan; geçen yılki tutumun sakatlığını itiraf eden; Hasan Hüseyin'in haklı ve yerinde 'sert'i uykusunu kaçırmış nam-ı diğer Samih Emre; yeni bir duvar geçen; baremli bilânço yazarı; Hasan Hüseyin'e 'cee' demek için bunca dolambaçlı söz eden; yıllıklarda sütre gerilerinde hiç de yakışık almayacak biçimde at ve kaç oynayan...»

Bütün bunlar niçin? Özetliyeyim: Hasan Hüseyin'in, Yeditepe şiir armağanını da kazanan Kavel'i için düşüncelerimi söylemiştim. (Varlık Yıllığı 1964, 28). Ertesi yıl «Dost kapandı» dedim. (Varlık Yıllığı 1965, 26) Sonra hakkı olan birkaç satırla «Temmuz Bildirisi»ni andım. (Var-

lık Yıllığı 1966, 36). «Dost yeniden canlandı» dedim. (26). 16 aralık 1966 da Samih Emre Yön'deki «Dergiler Dünyası» yazısında «Eski bir tanıdık dergi Dost. Boş bıraktığı ayları tamamlama temposuyla yeniden yayımlanıyor. Salim Şengil Nezihe Meriç çiftinin Ankara çevresinde bir dönemde en zengin ve canlı dergilerden biriydi; Şimdi eski değerini yeniden kazanmanın peşinde gittikçe doluyor sayfaları biraz gecikmeyle..» diye andı ve Turgut Uyar'ın- Lorca için şiirlerini aktararak yayımlattı. Nihayet Varlık Yıllığı 1967 de «kıdem sırasiyle dergilere, onların bir yıl içindeki toplam çalışmalarında şiire ve şiir sorunlarına verdikleri yerin ürünlerine, şiire karşı aldıkları tavrın ölçüsüne, içlerinde kümelenen ozan yakınlıklarına, şiir açısından ifade ettikleri beğeni düzeyine..» göre sıralarken Dost'u üçüncü olarak (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nin yayım yılını başlangıç sayıp Dost'u aşağı yukarı yirmi yıllık bir ömürle değerlendirerek) ele aldım. «..Sanırım Dost gecikmenin acılarını yeterince tatmış olmalı, dedim. Bir dönemde çevresine verdiği güven ve beğeni ölçüsünü yeniden yaratmak kolay değil; bunun için gerekli tutum ve kadro birliğini sağlamaya çalışacağını sanırım.» (39). Bu arada Hasan Hüseyin'in «Dost» sorusuyla şaha kalkan öfkesine -Varlık Yıllığındaki yazımdan ötürü olduğu için- aynı yerde açıklamalı bir cevap verdim. Hepsi bu.

Hepsi bu işte. Bir kuruntudan yola çıkınca en iyi niyetli arkadaş uyarıları da düşmanlık olurmuş demek. «Dost»un kapanışına da, yeniden çıkış çabasındaki handikaplı zorluklarına da benimle birlikte Salim Şengil çevresinin de esef duyduğunu, bu acıyı paylaştığını sanırdım; «Kol kırılır yen içinde, baş yarılır fes içinde», demek duymak başka, söylemek başkaymış.

Ne kolay yıkıvermek birkaç sözle herşeyi; bir çocukça öfkenin, küçük görülme kuruntusunun, bir mektup parçacı-

ğındaki muhbir-i sadık kışkırtısının dikeniyle dikilivermek. Hiç de budala olmayan Abdülhamit, yaldızladığı boruları kurutmak üzre deniz kıyısına sıralayan Üsküdar sobacısının Yıldız'ı topa tutacağına inandırılmıştı. Yaptığı işten hoşnut olmayanların tedirgin titizliğiyle satırlar altında anlamlar aramak niye? Daha Dost'un düzenle yayımlanmadığı aylarda Yeni Ufuklar'da yayımlanmış daha eski bir yazımın aktarılmış parçasını mahkûm edici bir yargı saymak niçin?

Ama asıl söylemek istediklerim bunlar değil. Bütün bunlar «İçimizden Biri» ile benim aramda kalabilir, şöyle ya da böyle çözümlenebilirdi. «Dost»un yazısına başlık seçilen «Yeni bir Duvar Geçen» sözü, benim, derginin ne bulursa onunla yetinen (şiir açısından) ölçüsünü eleştirirken kullandığım söze bağlanıyor. Oysa saldırıya konu olan yazımda ben -çeşitli açılardan aynı ölçüde birleşen- Varlık, Türk Dili, Yeni Ufuklar, Yeditepe, Yön, Hisar'ı da eleştirmiştim. Yazının gereği oydu; «Dost»tan başka düşman diyen çıkmadı.

«İçimizden Biri» inatla şöyle diyor: «Dost'a gönderilen yazılar dosyalar dolusudur merak edilmesin. Rauf Mutluay da bir zamanlar 'kendi gelen' dir, ama şimdi, memurin kanunu çerçevesinde baremli bir bilânço yazarı olup çıktı. O bazı dergilerde kadrolaştıklarını sandığı yazarlar da vaktiyle birer 'kendi gelen'diler. Dost'un kendi gelenleri uykusunu kaçırmasın Bay Rauf Mutluay'ın! Dokuz yıldır (Oysa kapak içinde kuruluşu 1947, 19. cilt deniyor) bu kadar okuruyla yaşayan Dost, bundan böyle de kendi gelenleri ve okurlariyle yaşayıp gidecektir.»

Hakkımda yazılan bütün saldırı satırlarının hesabını ayrıca sorabilirim. Bu yalnız beni ilgilendirir. Ama bunca deneyden sonra bir edebiyat, sanat dergisi çıkarmanın gereklerini bu kadar ilkelcesine ölçen bir davranışın hesabı he-

men sorulmalıdır. Ben derim ki dergiler şiiri aramalı, şiiri değerlendirmeli, güzel şiirle değerlenmeli, onu ödemeli, onları bulmaya çalışmalı, onun peşine düşmeli, iyiyle ortayı ayırma karışıklığı içinde en iyiye onur kazandırmayı unutmamalı, kendi gelen acemi eserlerle dolmalı, bir seçimin tercihini duymalı, elinde yoksa da istemeli, kendi ozanlarını o şekilde bağlamalı ki.. orda şiir yayımlamış olmak yeni bir yazar için gerçekten bir tercihin üstünlüğü olmalı.. Şiir açısından değerlerini ararken dergilerin, hep buydu söylemek istediğim. Dost, elindeki şansla yetiniyor, zahmete girmiyor demiştim. Meğer gereğine de inanmazmış. Yalnız şiir dalında değil şüphesiz (söz konusu olan yazımın sınırları öyleydi) sanatın her dalında hep kendi gelen dosya malzemesiyle övünecekse eğer, elbette düşmanım böyle bir dergi esnaflığına. Bu ucuz işin sonu gelmeli artık.

Dergi hayatında yeni bir aşamanın eşiğinde olduğumuza inandığım için söylemiştim bütün bunları. Artık yalnız kalan edebiyatın, yalnız bu dünyanın içinde ayıklanmış değerlerle kavgasını yürüteceğini düşünerek. Karşısındakini küçük gören, hor bakan tutumla büyürse insan, Dost» ayakta bu sayısıyla. Ben birkaç seçme sözle adam harcamayı bilmem, gereğine de inanmam. Bugünkü haliyle kalmamasını istediğim «Dost»a selâm.

Namık Kemal'i Okumak

Nermin Menemencioğlu

1940 yılı, doğumunun yüzüncü yıldönümü dolayısıyla, Namık Kemal hakkında yazılanlara ve söylenenlere bakınca, ilk dikkati çeken, bunların çoğunun Kemal'i toplu olarak okumadan, ve hele hayatı ile ilgili olayları araştırmadan yazılmış ve söylenmiş olmasıdır. Bunların arasında, Necip Fazıl Kısakürek'in *Namık Kemal, Şahsı, eseri, tesiri,* ismi ile Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan kitap da sayılabilir. Aynı zamanda, Namık Kemal ile ilgili bilimsel araştırmalar da bu çağda bağladığı için, yüzüncü yıldönümü onun bibliografyasında bir dönüm noktası olarak alınabilir.

Namık Kemal'in az okunması yalınç bir sebebe bağlıydı: ne eski, ne de yeni harflerle eserlerinin toplu bir baskısı yoktu. Gerçekten eserinin bütününe Evrakı Perişan demek mümkündü. Oğlu Ali Ekrem Bolayır'ın 1910'da yayınlamaya başladığı «Külliyatı Kemal» yarıda kalmıştır, başka baskılar birbirinden farklı ve aynı değerde değil. Mektuplarının büyük çoğunluğu hiç yayınlanmadığı gibi, yayınlanmamış eserleri, notları da var. Yazık ki o kadar büyük işler başaran Maarif Vekili Hasan Ali Yücel düzenli Türk klâsikler serisini de üzerine almamıştı. Ama belki zamanın havası buna uygun değildi. Cumhuriyet on yedi yaşında idi, yeni dünyada kökleşmeye çalışanlar hem Divan edebiyatına, hem Tanzimat edebiyatına karşı şiddetli tepki duymakta idiler. Namık Kemal'e gelince, bir yandan onu kendilerine bayrak gibi kullanmak isteyenler, bir yandan da kendi çağının adamı olup sonraki gelişmeleri önceden sezmemişti diye öfke-

lenenler vardı. Yani 1940'da (1908'de olduğu gibi, ama hiç olmazsa onu o zaman hatırlayanlar çoktu) eseri ile değil, güçlü kişiliği ile yaşıyor, bir türlü edebiyat tarihimize, siyasal tarihimize karışmıyordu. Mitingler, törenler bir yana, bu sıralarda dergi ve gazete yayınları da bunun bir belirtisidir. Anketlerde sorulan sorular bile, 1840 ile 1888 arası yaşamış olan bu yazar ve düşünürü çağdaş ölçülere vurmaya çalışıyor. Örneğin, Kemal Tahir'in genç bir gazeteci olarak yaptığı ankette sorulan sorulardan biri: «Namık Kemal neden layik değildi?» Bu ankete verilen cevaplar da birer soru olarak özetlenebilir: Namık Kemal neden bir liberal burjuva idi? Neden Osmanlıcı idi de Türkçü değildi? Neden Cumhuriyet Halk Partisinden değildi? Ve nihayet, neden sosyalist değildi? Bu aktüalite havasından uzaklaşanlar arasında Hüseyin Cahit Yalçın'ı görüyoruz: «Namık Kemal'ı bugünkü telâkkilerle tetkik etmek ve yarına göre hüküm vermek doğru değildir. Bence fertleri içinde bulundukları şartlara bakarak tetkik etmeli, yaşadığı şartların ortasında memlekete hüsnüniyetle hizmet edip etmediği noktasını esas almalıdır.» (Namık Kemal için Diyorlar Ki, İstanbul, 1936, s.11)

Namık Kemal hakkında belgelere dayanan ilk bilimsel incelemeler, yakın tarihlerde biri Maarif Vekâleti, biri Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi tarafından yayınlanan iki önemli derleme eserde bulunuyor. Maarif Vekâletinin 1940'da yayınladığı *Tanzimat* eserinin bir çok bölümleri Namık Kemal'in ismi geçmeden yazılamazdı. Bunlar arasında İhsan Sungu'nun *Tanzimat ve Yeni Osmanlılar* bölümü (s.777—857) genişçe olarak Namık Kemal'in Hürriyet, İbret ve Hadika'daki makalelerine dayanan ilginç bir incelemedir. İhsan Sungu Halkevinde verdiği ve radyoda tekrarladığı konferansda da Namık Kemal'in kendi eserine daya-

narak bazı yönlerini tanıtmak istemiştir. (Bu konferansın metni 1941'de Maarif Matbaasında yayınlandı.)

Dil Tarih Coğrafya Fakültesinin hazırladığı kollektif eser, 1942'de, *Namık Kemal Hakkında* ismi ile yayınlanmıştır. Bugün tükenmiş olan bu eserin bir yeni baskısı yapılacağı şüpheli olduğundan, içindekileri buraya aktarmak faydalı olabilir. Dr. Tahsin Banguoğlu'nun *Namık Kemal Günü* isimli bir konferansının metninden sonra:

Namık Kemal'in Şiirleri, Abdülbaki Gölpınarlı.
Namık Kemal'in Romancılığı ve Romanları, İ. Dilmen.
Namık Kemal ve Fransız Edebiyatı, Cevdet Perin.
Namık Kemal'in Gazeteciliği, Pertev Boratav.
Namık Kemal'e Göre Avrupa ve Biz, Dr. B. Sıtkı Baykal
Namık Kemal'in Fikrî Tekâmülü, Niyazi Berkes.
Namık Kemal'in Sosyal Fikirleri, Dr. B. S. Boran.
Namık Kemal ve Şark Meselesi, Enver Ziya Karal.
Rus Matbuatında Namık Kemal, Abdülkadir İnan.
Namık Kemal'in Eserleri, Şerif Hulusi.

Hepsi dikkate değer bu incelemeler arasında, Şerif Hulusi (Sayman)ın hazırladığı 120 sayfalık bibliografyanın bugünkü okurlar için bulunmaz olması büyük bir yitimdir. Yazar Namık Kemal'in bütün eserlerinin ilk ve son baskısını kaydettikten sonra bunları sistemli bir düzene göre ayırıyor, mektup ve makalelerini de konuya göre sınıflandırıyor. Bibliografyanın ikinci kısmında da Namık Kemal hakkında o zamana kadar yazılan yazılar, anılar, incelemeler gruplaştırılmıştır. Bu iki kısmın bölümlerini buraya almak, hem Namık Kemal'in büyük eserinin neleri kapsadığı, hem de bu eserin bizde ve dünyada nasıl yankılar uyandırdığı hakkında bir fikir verebilir:

BİRİNCİ KISIM. *Namık Kemal'in Eserleri.*

Fasıl I. *Edebiyat:* Şiirleri. Tiyatroları. Romanları. Dil ve edebiyat nazariyesi. Edebî tenkit. Tercümeler.
Fasıl II. *Siyasî yazılar.*
Fasıl III. *İçtimaî meselelere ait yazılar:* Fert ve cemiyet meseleleri. İktisadî meseleler. Hukuk ve idare. Kültür meseleleri. Şehir meseleleri (bilhassa İstanbul'a ait).
Fasıl IV. *Tarih.*
Fasıl V. *İslamî meseleler.*
Fasıl VI. *Mektuplar ve resmî tahrirat.*
Fasıl VII.*Tabedilmemiş eserleri.*
Fasıl VIII.Namık Kemal'den intihaplar : Antaolojilerde. Nazariyatı edebiyelerde.

İKİNCİ KISIM: *Namık Kemal'e Ait Tetkikler ve Vesikalar. A. Tetkikler:* Ansiklopedilerde. Teracümü ahvallerde ve tezkerelerde. Türk medeniyeti ve edebiyatı tarihine ait tetkiklerde. Yeni devir Türk tefekkür ve edebiyatı tarihine ait tetkiklerde. Yeni Osmanlılar Cemiyetine ait tetkiklerde. Müstakil tetkiklerde : Edebiyatcı Namık Kemal. İdeolog Namık Kemal. Namık Kemal tarihci.
B. *Namık Kemal'in eserlerine ait tetkikler ve vesikalar.*
C. *Namık Kemal tetkiklerine ait vesikalar :* Anketlerde Namık Kemal. Hatıralarda Namık Kemal. Mektuplarda Namık Kemal.
D. *Ölümüne dair yazılar.*

Namık Kemal'in hayatının kronolojisi, yazı yazdığı gazete ve dergilerin listesi ve eserlerine adı geçen Batı düşünür, bilim adamı ve sanatçıların listesi de bibliografyaya eklenen faydalı bölümlerdir.

O güne kadar Namık Kemal için yazılanlar hakkında Şerif Hulusi'nin yargılarına bakınca, başka sebepler arasın-

da bizde bir bilimsel disiplin geleneği olmadığından Namık Kemal'i okumak, onu objektif olarak anlamak ve değerlendirmek zor bir iş olduğunu bir daha görüyoruz:

Mustafa Nihat Özön, Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi: «Eserde ileri sürülen noktai nazarlara bağlı kalmamak şartiyle...» (s. 378)
Süleyman Nazif, İki Dost: «Süleyman Nazif'in Namık Kemal hakkında pek esaslı olmayan bu hükümlerine bağlı kalmamak şartiyle...» (s. 380)
Ali Ekrem, Namık Kemal, Büyük Adamlar Serisi: «Hayatına dair verilen malûmat daima kontrol edilmelidir.» (s. 380)
Kemalettin Şükrü, Namık Kemal, Hayatı ve eserleri: «Verdiği malûmat da ayrıca kontrola muhtaçtır.» (s. 381)
Rıza Nur, Namık Kemal: «Verdiği malûmatın hemen hepsi tevsike muhtaçtır, hükümleri de fazla fantezisttir.» (s. 381)
Şahabettin Süleyman, Tevhidatı Edebiye, Namık Kemal'in Kara Belası: «Şahabettin Süleyman'ın bu pek fantezist, ve peşin hükümlere istinat eden fikirleri Namık Kemal tetkikleriyle uğraşanları şaşırtabilir.» (s. 385)
Baha Dürder, Namık Kemal'in Romanları: «Bu izahlar kıymetsiz olduğu gibi, müellif edebî tetkiklerin ne tarzda yapılacağından haberdar bile değildir.» (s. 417)

Şerif Hulusi değerli saydığı eserlere de ayrıca işaret ediyor.

1940'dan sonra Remzi, Akba, Dün Bugün gibi yayınevlerinin çabaları ile Namık Kemal'in bazı eserlerinin yeni baskıları yapıldı, hattâ 1960 sıralarında Dün Bugün Yayınevi, tiyatro oyunlarından başlayarak, Profesör Kenan Akyüz'ün kısa önsözleri ile «Külliyat» yayınına girişti. Ama şimdiye kadar Namık Kemal'in toplu eserleri, sistemli ve eleştirili olarak, yayınlanmış değildir. Böyle bir baskı için ölümünün yüzüncü yıldönümü olacak 1988 yılı erek olarak alınırsa,

şimdiden Maarif Vekâletinde ve üniversitelerimizde çalışmalara başlamak gerekir.

Böyle bir toplu baskıda şüphe yok ki Namık Kemal'in mektupları önemli bir yer tutar. Doğum yıldönümünde birer, ikişer, dergi ve gazetelerde mektup yayını hızlandığı halde kitap olarak elimizde ancak *Namık Kemal ve Abdülhak Hamit, Hususî Mektuplarına Göre* ismi ile Fevziye Abdullah Tansel'in hazırladığı derleme var. (Ankara, 1949). Çok ilginç olan bu kitapta bazen eleştiri notlarıyla mektupları birbirinden ayırmak zor oluyor. Tansel'in *Namık Kemal'in Mektupları* isimli bir ikinci kitabı Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanacaktır. Baskıda hangi mektupların yer alacağını şimdiden bilmediğimiz halde, bugün için eşsiz belgeler olacak yüzlerce mektubun yok edildiğini biliyoruz. Namık Kemal'in yakın dostu olan Kayazade Reşat Bey'in bir polis baskınından korkarak evinde yaktığı mektuplar Namık Kemal'in görüşleri, gelişmesi, günlük hayatı hakkında bize pek çok şey öğretebilirdi. Şerif Hulusî Ebüziyya'dan zaptiye nazırı Nazım Paşa'nın, Namık Kemal'in Avrupa'ya gidişinden ölümüne kadar 500'e yakın mektubunu aldığını ve bunları «kaybettiğini» aktarır, ve ayrıca Nuri Bey'de, bir çok «tahrirat» kâtibinde ve belki de bir çok o zamanki harp okulu öğrencisinde (Namık Kemal Avrupa'da iken aldığı mektupların hepsine cevap verirmiş) bulunan mektupların ne olduğu bilinmediğini söyler. Bu yok olan mektuplara karşı, Mithat Cemal Kuntay eserinin önsözünde çalışmaları sırasında 1200 mektubu incelediğini yazar.

Namık Kemal'i kısaca tanıtan iki faydalı derleme var: Ahmet Hamdi Tanrıpınar'ın hazırladığı antoloji; (İstanbul, Ahmet Halit, 1942) ve Varlık Yayınları Türk Klâsikleri serisinde Hikmet Dizdaroğlu'nun hazırladığı antoloji, (İstanbul, 1952).

Yıldönümü döneminden sonra Namık Kemal edebiyatı esaslı araştırma ve incelemelerle zenginleşmiştir. Bunların başında, belge zenginliği bakımından, Maarif Vekâleti yayınları arasında yer alan Mithat Cemal Kuntay'ın büyük eseri gelir: *Namık Kemal, Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında.* Bu eserin «Politika» isimli iki cildi yayınlanmıştır: I. Namık Kemal'in Sofya Dönüşünden Avrupa Dönüşüne Kadar, 1857—1870, İstanbul, 1944. II. Avrupa Dönüşünden Ölümüne Kadar: Kısım I, İstanbul, 1949, ve Kısım II, İstanbul, 1956. Kuntay «Ev-Edebiyat-Memur-Ek» olarak düşündüğü üçüncü cildi yayınlamadan öldü. Konudan konuya atlayarak, ve yadırgatıcı bir dil ile yazılmış olan eseri gene de, Namık Kemal'i tanımak isteyenler için, gerçek bir bilgi hazinesidir.

1948'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları arasında çıkan Dr. Mehmet Kaplan'ın doktora tezi, *Namık Kemal, Hayatı ve eserleri,* objektif ve bilimsel bir biografyadır. Vasfî Mahir Kocatürk'ün, ikinci baskısı 1957' de yayınlanan *Namık Kemal'in Hayatı* genç kuşaklar için, kaynak göstermeden ve roman dili ile yazılmış bir eserdir.

Burada Namık Kemal ile ilgili makale edebiyatına hiç dokunmadan, on dokuzuncu yüzyıl tarihi içinde onun yerini değerlendiren ve bize yeni bilgiler getiren genel eserlerin bazısından söz edelim:

Cevdet Perin, Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri, İstanbul, Pulhan Matbaası, 1946.

Ahmet Hamdi Tanrıpınar, XIX Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 2 inci baskı, 1956.

Refik Ahmet Sevengil, Tanzimat Tiyatrosu, İstanbul, 1961.

Dr. Niyazî Akı, XIX Yüzyıl Türk Tiyatrosu Tarihi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.

Türkiye dışında :

Bernard Lewis, The Emergence of Modern Turkey, Oxford University Press. 1961.

Şerif Mardin, The Genesis of young ottoman Thought, Princeton university Press, 1962.

Roderic H. Davison, Reform in the Ottoman Empire, 1856-1876, Princeton University Perss, 1963.

Niyazi Berkes, The Development of Secularism in Turkey, McGill University Press, 1964.

Bu çeşitli yayınlardan belli oluyor ki on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı dünyasının hangi bir gelişmesi ele alınsa orada Namık Kemal'in etkisi de görünmektedir. Çamlıca tasviri ile romana ilk dış dünyayı getiren, Vatan yahut Silistre ile tiyatro ile halk arasında ilk bağı kuran, Usul-u Meşveret Hakkında Mektuplar'ı ile aydınlara liberal meşrutiyet kavramını ilk anlatan Namık Kemal'dir. Onda daima ya bir başlangıç, ya bir aşama görüyoruz. Namık Kemal'i okumamız gerek.

Sosyalizmin Türkiye'deki Hukukî Dayanakları

Nebil Varuy

Sosyalizm, kurulu sömürü düzenine bir başkaldırmadır. Ne var ki sosyalizm, sadece başkaldırma da değildir; içinde bulunduğu, aşmak istediği bir durum vardır ve vâdettiği değişikliğin çözümünü de beraberinde getirir.

Sosyalizmde öncelikle söz konusu olan, tutucu bir takım kurumların ve mülkiyet ilişkilerinin değişimidir. Sosyalizm mutlaka yürürlükteki mülkiyet düzeninde belli bir değişim ister, Politik mücadeleyi bunun için verir Politik mücadelenin ana aşaması, siyasî iktidarın ele geçirilmesidir şüphesiz. Sosyalist bir Parti siyasî iktidarı ele aldığında, tutucu bir takım kurumlarda ve mutlaka mülkiyet düzeninde değişiklik yapacaktır. Sosyalizmin gerçekleşmesinin çözüm yoludur bu...

Bu durumda şu iki temel soruyu cevaplandırmak gerekiyor: Halk oyuna sunulduğu günü anarak 9 Temmuz Anayasası dediğimiz Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1) Sosyalist bir partiye siyasî iktidarı ele alma olanağını veriyor mu, 2) Sosyalist bir partinin dünya görüşünü onaylıyor mu?

Bu soruların cevabı, Türkiyede sosyalizmin «meşruluğu» meselesidir. Ama daha doğru bir deyişle verilecek cevap, Türkiyede sosyalizmin hukukî dayanaklarını açıklıyacaktır. Çünkü sırf «hukukilik» meşruiyeti gerektirmiyebilir. Meşruluk, salt hukuk metinleri dışında, toplumdaki ekonomik-politik kuvvetlerin muayyen bir andaki dengesidir. Türkiyede sosyalist akım zamanımızda haklı olarak, meşruluğa ola-

ğanüstü bir önem vermektedir. (1).

İlk sorunun cevabı Anayasada yer alan modern siyaset ilminin bir ana kuralıdır: Egemenlik ve siyasî iktidar ayırımı (2).

Tarihî temelini Milli Mücadelenin siyasî felsefesinden alan bir Anayasa kuralı olarak, «Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletinindir». Bu niteliği ile egemenliğin kullanılması, hiçbir surette belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmaz. Anayasa Madde 4.

«Siyasî iktidara gelince, Anayasada yazılı şartlar içinde, hükümet edenlerin, belli organlar tarafından kullanılan yetkileridir. (...) Siyasî iktidar, hükümet edenlerin malı olmadığı gibi, kullanılması da bir takım kayıt ve şartlara bağlıdır». Anayasa gerekçesi, Genel Esaslar 1. Açıkça görülüyor ki Anayasa, Devlet iktidarının sahibi ve kaynağı olarak kullanılması belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmıyan egemenlik ile siyasî iktidarı, siyasî iktidar fonksiyonlarının kullanılmasını tamamiyle birbirinden ayırmıştır.

Kaçınılmaz olarak bellidir ki, kapitalist toplumda sınıflar ve onlarla bağımlı katlar vardır. İktidar ya da muhalefet partileri, var olan sınıfların ekonomik-politik görüşlerini temsil eder. Siyasî iktidara hükümet eden iktidar partisinin ya da koalisyonlarda çoğunluğun, temsil ettiği sınıftan gelen bir ideolojisi, muhalefet partisinin de temsil ettiği sınıftan gelen bir ideolojisi vardır. (3).

---

(1) Burada, Milli Mücadelenin ilk yıllarında Mustafa Kemal'in «Her şeyden önce meclis, her şeyden önce meşruluk» dediğini hatırlıyalım ve bir paralellik kuralım.

(2) Varuy, Nebil : Anayasa sağa kapalıdır, Akşam Gzt.; 6-Haziran-1965.

(3) Aslında, kapitalist toplumların günümüzdeki aşama-

Politik mücadele, «hükümet edenlerin malı olmıyan» siyasî iktidarı elde etmek ve kendi dünya görüşleri açısından iktidar fonksiyonlarını gerçekleştirmektir. İktidarın elde ediliş yöntemi ve iktidar etrafındaki mücadele sistemi, toplumun siyasî idaresi bakımından karakterini belirler. Siyasî iktidarın kullanılışını, teşekkülünü, müesseseleşmesini ve kişilerle olan ilişkilerini tanzim eden normlar ve usuller de siyasî iktidar düzenini meydana getirir. Siyasî iktidarın ele geçiriliş ve kullanılışı toplumun çoğunluğunun onayına bağlı olduğu zaman da demokratik bir siyasî hayattan ve iktidardan bahsedilir.

Anayasamız siyasî iktidarın, Anayasanın koyduğu usullere göre, yetkili organlar eliyle kullanılacağı hükmünü koymuştur. Anayasanın esas prensibi seçimdir. Halkın oyu siyasî hayatın en büyük kuvvetidir. Meselenin odak noktası, siyasî iktidarı kullanan organların, anayasanın koyduğu esas ve biçimde ve herhalde seçimden yetkisini alıp almadığıdır. olabilir (1). İktidarda bulunan partinin ideolojisi olduğu

---

sında var olan sadece işçi sınıfının ideolojisidir. Diğer sınıf ve katların ideolojisi, işçi sınıfı ideolojisine bir vaziyet alma, tavır takınmadır denebilir.

Yoksa siyasî iktidar düzenine çeşitli ideolojiler hakim

(1) Siyasî iktidar düzenine hakim olması için her türlü ideoloji örgütlenir savu savunulur mu? Anayasanın kendisinin, Ceza Kanunundan alarak koyduğu tek istisna ile evet. Bu istisna Anayasanın 19. maddesinin son fırkasında belirlenen lâiklik kuralıdır: «Kimse, Devletin sosyal, iktisadî, siyasî veya hukukî temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya şahsî çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar ede-

gibi, siyasî iktidar düzenine hakim ideolojinin başka türlü olması gerektiği hakkında her yurttaşın ait olduğu ya da saydığı sınıfın dünya görüşünden gelen düşüncesi ve sınıfının ihtidara yürüyen bir partisi de olabilir. «Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını, söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olatak açıklıyabilir ve yayabilir.» Anayasa Madde 21.

İster iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasî hayatın vaz geçilmez unsurları olan partilerden hangi nitelikte olanların, politik eyleme katılamıyacaklarını Anayasa belirlemiştir. Bunlar ancak, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve lâyık Cumhuriyet ilkelerine ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne aykırı tüzük, program ve politik eylemi olan partilerdir. (2).

---

mez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtanlar kanuna göre cezalandırılır; dernekler, yetkili mahkemece ve siyasi partiler, Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır.»

(2) Siyasi Partiler Kanununu, partilerin uymak zorunda oldukları temel hükümlere bir yenisini eklemiştir: «Siyasi Partiler, Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde millî veya dinî kültür farklarına yahut dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremez.» (Siyasi Partiler Kanunu Madde 89.)

Siyasî Partiler kanununun tümünün Anayasaya aykırılığı sebebi ile Türkiye İşçi Partisi tarafından açılan iptal dâvası Anayasa Mahkemesince red edilmiştir. Gerekçe, «dâva konusu kanunun Resmî Gazete'de yayımlanmasından başlıyan doksan günlük dâva açma süresi bir gün geçirildikten sonra doksanbirinci günü» dâvanın açılmış olmasıdır. Anayasa Mahkemesi, süreye ilişkin Anayasa maddesini, kanunun

Açıktır ki, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası bu kısıntılar dışında, sosyalist bir partiye politik eylemde bulunma ve siyasî iktidarı ele alma olanağı vermiştir. Türk Sosyalizminden bahsedildiği zaman söz konusu olan, diğer nitelikleri dışında hukuk açısından Türkiyedeki sosyalist Partinin Anayasada kısıtlanan ve mümkün olan karakteridir.

Egemenliğe sahip Türk ulusu, siyasî iktidarı işçi sınıfı ve emekçi halkın siyasal örgütü olarak sosyalist bir partiye verebilir ve herhalde bir ulusun kayıtsız şartsız sahip olduğu egemenlik de, dilediği partiye siyasî iktidarı verebilmek olmalıdır.

Siyasî iktidarı ele alan sosyalist bir parti, siyasî iktidarı Anayasanın koyduğu usullere göre kullanır. Belli kurumlara ve özellikle mülkiyet ilişkilerinde, Anayasa maddelerine ulusuna vâdettiği programındaki karakterini verir. Zaten ulus da sosyalist bir partiye, kendisine vâdettiklerini yapsın diye iktidarı vermiştir.

Türkiyede sağı, teokratik düşünce karakterize ettiğine göre kesinlikle Anayasa sağa kapalıdır. Bu niteliği ile de Anayasanın, 1950-60 dönemine bir tepkiyi biçimlendirdiği görülüyor.

Eğer iktidara gelen sosyalist parti, Türkiye İşçi Partisi ise öyle ümit eder ve inanır ki, eylemi ile, bir yandan ekonomik ve kültürel kalkınmayı gerçekleştirirken diğer yandan

---

Resmî Gazete'de yayımlandığı günün gerekli sürenin ilk günü olarak hesaplanması gerektiği şeklinde yorumlamıştır. Siyasî Partiler Kanununun, bir gerçeğin dile getirilmesini yasaklıyan hükmü, Anayasa Mahkemesinin hukukda yeri olmıyan bu yeni yorumu yüzünden yargılanamamıştır. Bk. Varuy, Nebil: Anayasa Mahkemesinde Matematik Tartışılıyor, Eylem Der., 1966, s. 27.

sosyalizmi bir kalkınma yöntemi dışında bir dünya görüşü olarak kabul ettiğinden insanın «yabancılaşmasına» son verecektir. «Emeği en yüce değer sayan bir toplum düzeninin kurulması, kardeşce dayanışma ve iş birliği esasına dayanan yepyeni bir ödev ve görev anlayışı, yeni bir insan anlayışı getirecektir. Sosyal İlişkiler, insan saygısı üzerine kurulmuş yaratıcı bir öz kazanacaktır. Toplumun maddi yapısının değişmiş olması, emeği çıkış noktası olarak kabul eden yeni bir ahlâkın doğmasına yol açacaktır.» (1)

Bu durumda varlıklı sınıf partileri, bütün Anayasa hürriyetlerine sahip oldukları halde politik örgütleri iflas edecektir. Emekçi Halk yığınlarının hak, hürriyet ve menfaatleri için mücadele etmek, aslında Türk ulusunun bütününün hakları hürriyetleri ve yüksek menfaatları için mücadele etmek olduğu içindir ki, Türkiye işçi Partisi daima Türk halkının oyunu alacak ve iktidardan uzaklaşmıyacaktır.

---

(1) Türkiye İşçi Partisi Programı, 1964, s. 84.

Anadolu Türkçesi

II

İsmet Zeki Eyüboğlu

Bu yazıda inceleyeceğimiz sözler şunlardır : *ALAY ÇELEBİ, ÇALAB, KANDİL, MENDİL, TESTİ, OMUZ, TAVLA, İSKEMLE, MASA, KURUŞ, TUĞLA, KİREMİT, AYAZMA, EFENDİ.....*

Alay sözü Anadolu türkçesine Doğudan gelmemiş, Lâtinceden geçmiştir. Bu sözün Lâtin dilindeki karşılığı ALA, ALAE dir (okunuşu ALAY).. *Kanad,* dizi anlamına gelir. Lâtinlerin orduda kullandıkları bir deyimdir. Osmanlılar buna «Cenah, saf, kol» derlerdi. Batıda düzenli orduyu ilk kuran Hannibal olmuştur (İ. Ö. 225 lerde). Sonradan Scipio Africanus bu düzeni Roma ordusuna uygulamıştır. Bu deyim ilk çağda (İ. Ö. II yüzyılda) Anadoluya geçmiş, bir savaş birliği deyimi olmuştur. Asya Türklerinde böyle bir kuruluş yoktu.. *Çelebi* sözü de Lâtinceden gelmiştir, Asya Türkçesiyle ne bir ilgisi vardır, ne de söz yapısı, kuruluşu bakımından açıklanabilecek bir durum. Lâtince *caelebs* sözünden türemiştir. Evlenmemiş, tek başına, yalnız başına yaşayan kimse demektir. Arablar buna daha çok *rab, muhtar* gibi adlar verir. Acemler ise *hudavend* diyorlar. Asya Türkçesinde *c* sesi yoktur, bu yüzden *celebi, celeb* diyemez *çelep, çalap, çelebi* derler. Yunus Emre'nin: Gönül çalabın tahtı-Çalap gönüle bahtı-İki cihan bedbahtı- Kim gönül yıkar ise, dörtlüğünde söylediği *Çalap* sözü işte bu *caelebs* tir

(okunuşu Keleb-Kelibis)(1) Lâtince *cae* çokluk *çe* olarak da okunmaktadır. *Caesar*'ın *Çesar, ÇAR* okunuşu gibi. Asya Türkçesinde bu sözlerin karşılıkları *bayat, bay, ogan, beğ* dir. *Kandil* sözünün kökü Lâtince ışık saçmak, parlamak anlamına gelen *candere*dir. Bundan candela türemiştir. Acemler buna *şamdan* derler, Arablar da öyle. Türklerde bunun karşılığı olarak yula, *mum* vardır. Hani balmumundan yapılan ışıklıklar var ya onlar işte. Oysa bize Lâtinceden gelen bu sözü bizimkiler arapçalaştırmış, bir de çoğulunu *anadil* biçimine sokmuşlar. Arapçada buna benzer bir de ışık saçan anlamında *meşale* vardır. *Mendilin* alınyazısı da *kandile* benzer. Lâtince *manus* el, *tergere* silmek ile birleşmiş *mentele* olmuş. Elbezi, *elsileceği* demektir. Anadoluda ayrıca *elbezi, çevre, yağlık, elçiti* gibi yakın karşılıkları vardır. Acemler bile el ile bezden *destmâl* yapmışlar. Dest el, *mâl* bez birleşip *elbezi,* mendil olmuş. *Mendil* sözü Arap diliyle açıklanamıyor doğrusu. Bugün *mendil* sözü Anadolu Türkçesinde en yaygın olanıdır.

Gelelim *testi* sözüne. Bunu Acemce el demek olan *dest* sözünün sonuna elle ilgili, elle tutulan anlamlarını veren, eskilerin «yay-i nisbî» dedikleri *«i»* ile birleştirerek *«destî»* yapmak, ondan türetmek isteyenler vardır. Doğru değil onların tuttuğu yol. Gerek Acem, gerek Arap dillerinde testi anlamına gelen, *el* ile ilgisi olmayan pek çok sözler vardır, konumuzla ilgisi olmadığından buraya almıyoruz. *Testi* dilimize Lâtinceden geçmiştir. Lâtincede *testa* topraktan yapılmış su kabı demektir. Anadolu Türkçesinde bu adı alan bütün kapların topraktan yapıldığı düşünülürse daha kolay anlaşılır.

---

(1) Çalap sözü tanrı anlamına geliyor. Çelebi kendini tanrı yoluna veren demektir..

Omuz sözü de Asya Türkçesiyle ilgili değildir. Yunanca omos sözünden gelmektedir. Eski Türklerde, Doğu Anadoluda omuzun karşılığı *çiğin*'dir. *Nomos*'un *namus* oluşu gibi *omos* da *omuz* olmuştur. Anadolu Türkçesinde *z* ile *s* dönüşümleri sık sık olagelmektedir. *Tavla* sözü de Türkçeye Lâtinceden geçmiştir. Lâtinler ona *Tabula* derler, İtalyancaya *tavola* olarak girmiş, bizim dilimizde *tavla* biçimini almıştır. Biri at ahırı, biri de oyunun adı olmak üzere iki ayrı anlamda kullanılıyor. At ahırları odundan yapıldığı, çevreleri tahta ile sarıldığı için bu adı alsa gerek. Nitekim Anadoluda ocağa sokulan oduna *tavli,* oyun olarak oynanan araca *tavla,* askerlerin at koyduğu tahtadan, ağaçtan yapılmış yere de *tavla* diyorlar. *Masa*'mız da Lâtince *mensa* dan gelmiş. Anadolu Türkçesinde ortalarda bulunan *n*'lerin çok kez düştüğü görülmektedir. *Karındaşın kardeş* oluşu gibi. Her gün üzerinde oturduğumuz *iskemle* de Lâtinceden gelmiştir. Lâtinler «ayak dayayacak, oturacak yer» anlamında *scamnulum* sözünü kullanırlardı. Bizim dilimize epey değişerek geçmiş *masa*nın yanıbaşında. Nitekim Almanlarda *schemel* sözünü Lâtinceden almışlar. O da iskemle demektir. Bu sözde görülen yapı değişmesi Anadolu Türkçesinde sık sık görülmektedir. Station'un *istasyon* oluşuna benziyor. Çünkü *station* sözü de Lâtince *stare, sto* kökünden geliyor, durmak, ayakta durmak, durak demektir..

Her gün cebimizde bulunan *kuruş* sözü de Lâtinceden gelmiştir. Lâtinler *iri, kalın* para anlamında *grossus denarius* diye bir söz kullanırlardı. *Denarius* bize *dinar, altın* olarak geçmiş,*grossus* ise *ğuruş, kuruş* biçimlerine girmiştir. Evimizin duvarındaki *tuğla* da Lâtinceden geliyor. Lâtinler *örtmek* anlamında *tegere* diye bir söz kullanırlar. Bundan Lâtin dili kurallarınca *tegula* türetilmiş, *tegula* bize *tuğla* olarak geçmiştir. Grekler *tegula* karşılığı *keramos, keramis*

gibi sözler kullanırlardı. *Keramidia* dam örtüsü, kiremitli dam demekti. İşte bizim *kiremit* sözü de oradan geliyor. Biz *tegula* yı tuğla yapıp duvara, *keramidiayı* da *kiremit* yapıp dama koymuşuz.

Köylerde, eski inançlara bağlı yörelerde kullanılan bir *ayazma* sözü vardır. Onun kaynağı da Grekçe *agiasmadır. Agia* sonradan *aya* olmuş, söz değişip *agiasma*dan *ayazma*ya geçmiştir. *Kutlu yer, kutlanmış yer* demektir. Ayasofyanın *aya*'sı da öyledir. Kutlu demektir. *Efendi* sözümüz de Grekçeden gelmedir, *kendi kendini yöneten, kendi başına olan* demektir. Lâtinlerin *caelebs, caelibis* sözüyle anlattıklarına benzer. Grekler bunu *authentes* (okunuşu aftendis) biçiminde söylerdi. Yukarda Arapların, Farsların bunun karşılığı olarak kullandıkları sözleri gördük. Nitekim mevlevîlerin tekkeyi yöneten, tekkede yalnız başına duran kendini tanrı yoluna vermiş olan kimseye *çelebi* demeleri de sözün gerçek anlamı ile ilgilidir.

Farslar *efendi, çelebi* karşılığı *hudavend* sözünü kullanırlar. Hudavend sözünün kökünde *huda-* tanrı sözü vardır. *Çelep, çalap* ile *çelebi* arasındaki bağlantı bu bakımdan da önemlidir. Tanrının tek oluşu, eşinin bulunmayışı, *çelebinin* yalnız yaşayışı (caelebs-caelibis'ten) anlam bakımından eşittir...

Ek : Bu sözler üzerinde uzunboylu durmak istemiyoruz, yanıldığımızı söyleyecek çıkarsa daha geniş ölçüde açıklamalar yapacağız.

Bir Hikâyenin Düşündürdükleri

II

Demir-taş Ceyhun

4 — PROPAGANDA EDEBİYATI MI, BİLİNÇLENDİRME EDEBİYATI MI?

Şimdiye kadarki irdelemelerimizden şu sonuca varıyoruz:

1) Az gelişmiş ülke sanatı, toplumsal bilinçlenmeyi yönetecek ve geliştirecek bir yönteme sahip olmalıdır. 2) Ve gene, az gelişmiş ülke sanatları yukardan aşağıya işleyen bir etkileme düzeninde değil, aşağıdan yukarıya gelişen bir seviyeleşme doğrultusunda yürümelidir.

Bu gerçeğe vardıktan sonra, ilerisi için olabilir sayacağımız tek tehlikeli durum, edebiyatımızın, bir «propaganda edebiyatı» kimliğine bürünmesidir. Fakat biz bu ihtimali, edebiyatımızın bugünkü biçimsel başarı çizgisinde kolay kolay olabilir görmüyoruz. Hatta biraz aşırı giderek söyleyelim, son on yıllık serüveninden dolayı *«Hoşgörü edebiyatı»* diye nitelendirebileceğimiz edebiyatımızın, bu tehlikeli doğrultuda yapılacak çalışmaları tez elden edebiyat dışı edebilecek güçte olduğuna da inanıyoruz.

Şunu da belirtelim ki, toplumsal bilinçlenmeye her hangi bir katkıda bulunmayacak batının uydusu bir edebiyata ne derece karşıysak, soyut tanım ve kurumlardan hareket ederek doğru özler getirdiğini iddia eden biçimsel başarıdan ve sanat gücünden yoksun eserlere de o derece karşıyızdır. Bizce, edebiyatımızın propaganda edebiyatı kimliğine bürünmemesi için, bugüne dek dış kültür eğemenliğindeki burjuva eğitimiyle kişiliklenmiş olan yazarlarımızın da, ön-

celikle halkımızla kader birliği edecek şekilde bilinçlenmeleri zorunludur. Yani, yukarıdan aşağıya işyelen bugünkü edebiyatımızın düşmüş olduğu bir takım doğmatik saplantılara, tekrardan düşülmemesi, ancak bu keder birliğinin gerçekleşmesine bağlıdır. Daha önceki bir yazımda da belirttiğim gibi, bizim için sadece toplumculuk yeterli değildir, *«toplumcu Türk»* olmamız kaçınılmaz bir zorunluluktur.

5 — *BİR ÖRNEK : «BİZ İNSANIZ»*

«Gönlü bulantılı, kabarık; fabrikanın önüne geldiğinde ağzının acı suyunu duvar dibine çömeşip tükürdü. Yıkılmayayım diye de duvara tutundu. Elinin altında ansızın içerde gürül gürül çalışan makinanın o taştan geçen sarsıntısını duydu .

İki elini dayayıp bastırdı, sarsıntı bu kez iki elini de hınçla geri itti.» (Biz insanız, Tarık Dursun K., Yabanın Adamları Sayfa -58)

Hikâye, küçük bir kunduracı dükkânının çevresinde ekonomik bakımdan kader birliği etmiş insanların, makina ile, sanayii ile ilk karşılaşmalarını anlatmaktadır. Bugün, *Lonca* geleneklerini az da olsa yaşatmağa çalışan ve dişleri yer yer dökülmüş bir ağız gibi aynı çeşit esnaftan üçünün, beşinin ancak bir arada kalabildiği sokaklarına hâlâ *«arasta»* diyen bu çeşit küçük imalâthaneler, taşra kasabalarında ve şehirlerin kenar semtlerinde son günlerini yaşamaktadırlar. Yabancı sermayenin girmesiyle Tanzimat'ın hemen ardından başlayan, el sanatlarına dayanan bu küçük imalathanelerdeki çöküş, 1950 burjuva devriminden sonra iyice su yüzüne çıkmış ve temeli küçük imalathaneler olan ekonomik hayatımız, emperyalist kapitalizmin yasalarına uygun olarak felce uğramıştır. Bu tarihsel gerçeğin küçük bir trajedisini, yani yabancı sermayenin ülkemizi bir pazar haline

getirmek için bir ticaret burjuvazisi yaratarak ekonomimizi nasıl felce uğrattığının küçük bir örneğini, bu hikâyede bütün yönleriyle görüyoruz.

Bu küçük kunduracı dükkânı, hâlâ Lonca yasalarına sıkı sıkıya bağlı olarak yaşamaktadır. İmalathanenin temel direği, kendisi de bir emekçi olan *«İbram Usta»* dır. Öteki iki yardımcı da Lonca düzenindeki *«Kalfa»* unvanlarına sahiptirler. Zanaatte, çıraklık-kalfalık-ustalık aşamalarının Lonca düzeninin koşullarına göre büyük önemde olduğu gene bilinen bir gerçektir. Uzun süreli çalışmalarla kazanılmış bu derecelendirmenin temel yasası, aşağıdan yukarıya doğru bir birlerine karşılıklı saygı ve sevgidir. Bu saygıyı, kalfaların ustayla olan ilişkilerinde açıkça görürürz.

Bu küçük Anadolu sahil kasabasında, ekonominin çekirdeği bu küçük imalathanedir. Dolayısıyla bu imalathanenin yarattığı yan zanaatler vardır. Ve Lonca düzeninin yasaları, bu kez, çevre işletmelerden merkez işletmeye doğru olmak üzere nüfuzunu gene yürütmektedir. Yani, sanayileşme determinizminin kaçınılmaz bir gereği olan bu imalathane dönemi, tarihi olgunluğu içerisinde düzenini sürdürmektedir.

Hikâye, bu lonca düzeninin geleneklerine ve onun saygı töresine içtenlikle bağlı kalınarak kurulmuş ve biçimlendirilmiştir. «İbram Usta» hikâyedeki biçimsel piramitin de tepesidir. Her şey «İbram Usta» dan aşağıya doğru yayılır. Hikâyeye, «İbram Usta» nın inançlı ve inanlı gücüyle gireriz. O, yeni yeni ustalar yetiştirmenin, yeteneğin önemini kavramanın, bir zanaati devam ettirmenin, bir çekirdek ekonominin baş öğesi olmanın gösterişsiz onuru içindedir. O, kendisine saygıda küçücük bir kusur bile etmeyen, davranışlarıyla örnek olduğu kalfalarına, şöyle bir «kaçamak bakar» ancak. «Gün, dönüp, büyük pencereye gelince» (Saat

oniki olunca değil, sadece *öğle* olunca değil) gün dönüp pencereye gelince, kalfalarını gözler bir an ve sonra «acıkmadınız mı siz?» deyiverir babacan bir edayla. Bir selamla birlikte gönderir onları Lokantacı «Emin»e. Kendisine, «çaycı İsmâl» den bir çay getirtir öğle yemeği olarak. Hikâyeci, en küçük ayrıntılara varıncaya dek bu saygı töresine sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Lokantacılığın, çaycılığın bu çekirdek işletmenin yarattığı yan zanaatler ve işletmeler olduğunu kişilerin verilişlerinden anlarız. Lokantacı sadece «Emin» dir, çaycı ise «İsmâl». Ama çekirdek işletmenin baş kişisi hep «İbram Usta» dır. «Usta» lık unvanı sadece onundur. Çaycı İsmâl kendisine seslenildiğini duyunca «Buyur İbram Usta» der. İbram Usta, «birazdan çay paralarını ödeyeceğim» deyince, çaycı çırağının yüzü aydınlanıverir. Kalfalar, sadece ustalarının selamını vererek karınlarını doyurur dönerler.

Ama ne var ki, gelenek ve törelerine bağnazcasına bağlı bu Anadolu kasabasına bile yabancı sermaye, n'apıp yapıp bütün silâhlarıyla girivermiştir. Derhal kendisine bir ortak yaratıvermiştir orada. Fiziksel yapısı bile tarihi «ağa» mızdan farklı bir ortak. «İnceciktir, kupkurudur, resim yüzlüdür» bu yabancı sermaye işbirlikçisi tüccardan Hakkı Bey. Bir yanda, sarkık dudaklarını eme eme kasanın başına dikilmiş «Hakkı Bey» durur, öte yanda içine göz nuru el emeğiyle yapılmış ayakkabılar doldurulmuş kargı sepetiyle «İbram Usta» durur. Ve aralarında fabrikanın kocaman afişi. Afişte, bir kadın oturmuş ta ayakkabı giyer. Oturmuş ta sere serpe, etekleri yukarı sıyrılıvermiş, çoraplarının bittiği yerde bacakları ağarmaktadır pembe pembe. Yani, geleneklerine sıkı sıkıya bağlı müslüman bu Anadolu kasabasında, oturur da bu kadın, yabancı sermaye adına bacaklarını gösterir fütursuz. Arada fabrika vardır. Yabancı sermaye vardır.

Yabancı sermaye işbirlikçisi tüccardan burjuvalaşmış kişiler vardır.

Ama «İbram Usta» artık afişi görmüştür, artık «Hakkı Bey»in kasaya yönelmiş kapkalın bir çizgi gibi duran burnunu görmüştür, cinsel bir iştaha ile para sayan kupkuru parmaklarını görmüştür. Ve yürür sıkı sıkı kavramak azmiyle fabrikaya doğru.

Biz hikâyecinin asıl başarısını, kişilerin verilişindeki bütünlükte bulmaktayız. Gerek «İbram Usta», gerek bir kaç çizgiyle tanıdığımız «Kalfa»lar ve gerekse çaycının çırağı, çaycı «İsmâl», Hakkı Beyin «çocuk irisi» yardımcısı, hepsi dış görünüşlerine tıpa tıp uyan bir iç evrene sahiptirler. Ve iç evrenleri, en karakteristik yönlerinden yakalanarak hikâyenin o sınırlı olanakları içerisinde ustalıkla duyurulmaktadır. İnsanlar arasındaki sevgi, eylemden hareketle varılan bir duyarlıkta anlatılmaktadır.

1957 yılında yayımlanan bir incelememde, insanın hikâye sınırları içinde verilebilme olanaklarını araştırırken, bu konuyu iki ana bölümde toplamıştım. a) İnsanın somut etmenlere maruz kalan yönü, b) Soyut etmenlere maruz kalan yönü. Yani, insanı, biri fiziki ve hayvani hayatı olan fizyolojik yan (maddesel varlığı), öteki ahlâki ve fikri hayatı olan psikolojik yan (bilinci) olmak üzere iki ayrı açıdan incelemiştim. (Edebiyatımızın yakın geçmişinde, bu türlü bölümlemeler üzerine yapılmış bir dolu tartışma bulabiliriz.) Hikâyede insanın birinci yanıyla verilişi, dış gözlem gibi basit bir çalışmaya dayandığından, edebiyatımızda yıllardır yapılagelmiştir. Hatta bu nedenle, bir ara «toplumcu edebiyatımız», «fotoğraf gerçekçiliği», «tatlı su gerçekçiliği» gibi sıfatlarla suçlandırılmıştır.

Edebiyatın, insanı sadece bu yönüyle yani dış gerçeğiyle anlatması elbette yetersizdir. Söz konusu ettiğim incele-

memde, insanın bu ikinci yanını gerçekçi ve bilimsel olarak çözemeyen, sadece yabancı eserlerdeki orjinal saptamaların etkisi altında kalarak sağduyuyla insan çözümlemesine girişen edebiyatların, kişilik kazanamıyacaklarını, sanat gücünden yoksun kalacaklarını belirtiyor ve insanın ikinci yanını şu şekilde anlatıyordum: Düşündüğünü kavrayabilen bir insan kendinin bilincine varmış demektir. Artık, çevresindeki olayların düşüncesinde bıraktığı izlenimler zoruyla insan, ahlâki ve fikri hayatına yeni yönler, istekler ve iyilikler yaratacaktır. Yani, varlığın insan oluşudur bu. İşte bu iç dünya, insanın ikinci yönüdür. Bizim burada arayacağımız, insanın dış etmenlere karşı yaptığı davranışlar veya refleksler değil, bu etmenlerin iç dünyada yarattığı tepkilerdir. Veya, bu etmenlerden algılanmalarla kazanılmış isteklerdir. Bu iç dünyanın çözümü ise, bilimsel şekilde iki yöntemle olmaktadır. 1) Öznel (Subjective) yöntem, 2) Nesnel (Objective) yöntem. Birincisi, yani öznel yöntem, insanın bilinç hallerinin çözümlenmesinin iç gözlemle yapılmasıdır. Kişinin kendi kendini gözlemlemesi, dikkatini kendi bilinç halleri üzerinde toplamasıdır. İnsanın, duyguları, algıları, düşünceleri üzerinde kesin ve doğru sonuçlara varabilmesi ancak bu yöntemle olabilir.

İkincisi, yani nesnel yöntem ise, insanın iç dünyasının, nesnel ve deneysel yollarla çözümlenmeye çalışılmasıdır. Bu yöntemin birer aracı olan fizyoloji, patoloji, psikanaliz, karşılaştırma ve davranış gibi bilimsel dallar ve psikofizik, laboratuar, test gibi olanaklara rağmen yapılacak çözümlemelerin sonuçlarına, hiç bir zaman doğru ve kesindir diyemeyiz. Çünkü, bu yöntemler daha çok mekanikleştirilebilen psikolojik durumların çözümlenmesini sağlayabilmekte ve insanların karmaşık yönlerinin ortaklaşa özelliklerini saptayabilmektedir.

Öyleyse, bir hikâyecinin, kişilerin iç dünyalarını verirken dayanacağı en kuvvetli nokta, gene kendi tutkuları, kuvvetli heyecanları, dikkat halleri, derin düşünceleri, yani kendi ruhi halleri üzerinde yaptığı iç gözlemleridir. Dolayısıyla da tahlilci olabildiği, kendi ruhi halleri üzerinde düşünüp çözümleme yapabildiği ölçüde, başarı derecesi artacaktır. Aksi halde, psikoloji biliminin genel yasalarından yararlanacak ve zorunlu olarak, insanların ruhi hallerinin ortaklaşa özellikleri içinde kalacağından, hikâyesi statikleşecektir.

Örnek olarak aldığımız bu hikâyedeki kişilerin iç dünyalarının, bu denli başarıyla verilmiş olmasının bizce tek nedeni; olayların, kişilerin iç dünyalarında yarattığı tepkilerin hikâyeci tarafından iç gözlem yöntemiyle saptanmış olmasıdır. Yani, hikâyecinin, önceden hikâyedeki kahramanlarla bir kader birliği ederek bilinçlenmiş oluşudur. Pencereden bakınca, denizi, cetvelle çizilmişcesine derinlikten yoksun gören, körfez vapurlarının bile serçe parmağı ufaklığında olduğu bir iç dünyada, yani «İbram Usta» nın küçücük iç dünyasında, makinanın bir anda kopardığı fırtınaları, ancak o hayatın içinde bilinçlenmiş bir kişinin içe dönük gözlemleri saptayabilir.

Şöyle bir toparlarsak; bizce bu hikâye, az gelişmiş bir ülke olan yurdumuz edebiyatı için yol gösterici örneklikte bir başarı çizgisine kavuşmuştur.

a) Bilinçlendiricidir. Kapitalizmin getirdiği ekonomik düzenin, halk yararına olmayıp, bir küçük azınlık yararına olduğunu tamamen eylemden yola çıkarak etkili bir şekilde ortaya koymaktadır.

b) Aşağıdan yukarıya doğru bir gelişimi vardır. Yazar, kahramanları olan emekçilerle kader birliği ederek, bilinçli veya bilinçsiz bir halkçı eğitimden geçmiştir.

c) Yazar, iç gözlem yöntemini başarıyla uygulayarak,

kişilerinin iç dünyalarını gerçekçi bir şekilde saptamış ve hikâyesinin, emekçi kılığına bürünmüş yabancı benlikli kişilerden kurulu bir propaganda edebiyatı durumuna düşmesini önlemiştir.

d) Hikâye, bütünüyle, bizim olan bir biçim düzeyine oturtulmuş, Lonca düzeninin iç yapısına uygun bir iskeletle kurulmuştur.

e) Gereksiz sayılabilecek bütün ayrıntılardan temizlenmiş olduğu için günümüz edebiyatına yakışır bir olgunluğa erişmiştir.

f) Ve bir burjuva özgürlüğüne kaçmadan, tamamiyle halkın olan bir dille yazılmıştır.

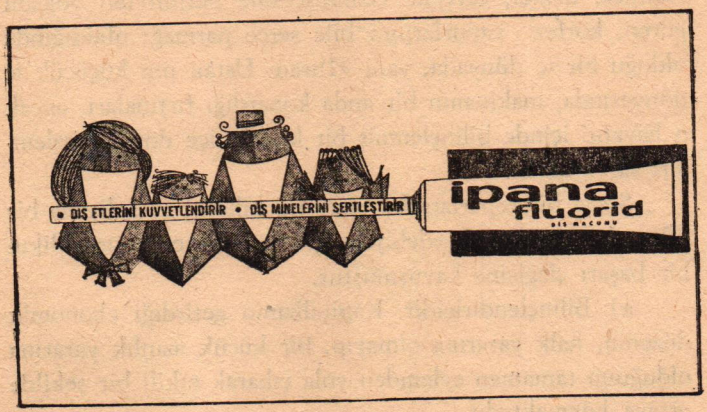

YENU : 202 — Radar Reklâm 70

Kuzeyde Alacakaranlık

III

ALMANYA ALMANLARA NE YAPMIŞTIR?

E. M. Forster

Avrupa'ya saldırabilmek için Almanya'nın daha önce kendi halkıyla savaşması gerekiyordu. Bu, yıllarca süren inanılmayacak işkencelerle sürdürülen bir savaştı. Binlerce yurttaş malından mülkünden oldu, işkencelere uğratıldı, hapislere atıldı, sürüldü, öldürüldü. Almanya bu yurttaşlarından yakasını kurtarır kurtarmaz savaşın yönünü değiştirecek, Fransa ve İngiltere'ye saldıracak duruma geldi. Bütün bu olup bitenler, tarihçiye belki de basit bir oluş gibi görünecektir. Öyle bir oluş ki artık onda barış ve savaş arasındaki karşıtlığın artık anlamı kalmamış gibidir. 1914 savaşı, bu savaş gibi değildi; sivil halk evini barkını bırakıp başka memleketlere akın akın göç etmemişti. Kaiser Almanyası hâlâ Avrupa dokusunun bir parçasıydı, düşman olmasına rağmen yine de bir memleketti. Bugün düşman bir memleket değildir, düşman bir kuramdır; Naziler kendi istekleri ve kendi deyimleriyle apayrı bir ilkedirler.

İzin verirseniz Almanya'nın Almanlara karşı açtığı savaştan bazı olayları hatırlatayım. İnsanların bedenlerine yaptıkları işkencelerden çok, düşüncelere yaptıkları baskılar ve işkencelerden söz edeceğim.

Naziler aptal değildirler. (Onları durmadan alaya almak biz İngilizlerin tipik bir kusurudur.) Onların öğreti-

lerinde bir çeşit soyluluk ve sağduyu var gibidir; ama bu soyluluğun sahteliği ve sağduyunun sapıklığı ilk ağızda göstermez kendini. Örneğin, içgüdünün akıldan üstün, karekterin okumuşluktan daha önemli olduğunu söylemektedirler, hem de çok inandırıcı bir dille. Hitler, «Bugün çektiğimiz acılar aşırı bir eğitimin sonucudur» diyor. Göring, «Biz beyine, kafaya dayanan nasyonal sosyalistler istemiyoruz;» Göebbels de, «Akıl karekter yapısı için tehlikelidir» demektedir. Baldur von Schirach'a göre «Aydınlar üstünde (Bilgi Büyük Güçtür) diye yazılı bir kapının altından geçerek olumsuzluklar ülkesine varmışlardır... bizim hareketimiz işte böyle soğuk hesaplara karşı çıkmıştır. Bir ruh Devrimidir bizim hareketimiz ve herzaman bir ruh Devrimi olmuştur... Onun ortaya çıkardığı gücü aydınlar yok sayacaklardır, çünki ne ruhun duygunun gücüne akılları erer onların, ne de ruhu duyguyu veren tanrıya.»

KURBANLARIN LİSTESİ

Bütün bu yazıp söyledikleri iyi, güzel, ama neden ruh herzaman topa tüfeğe ihtiyaç gösteriyor? Karakter, yalnız toplama kampına attığı aydınla neden savaşıyor, neden hiç eksik olmuyor kamçı elinden? Neden içgüdü kendiliğinden işkence ediyor? Nazilerin inancı yüzüyden çekicidir ve birtakım basit insanları yanlış yola sürüklemiştir. Bu inancı biraz eşeleyin, altından hoşgörüsüzlük, yırtıcılık ve yıkıcılık çıkacaktır. Kurbanların listesi uzundur ve kıyamete kadar açıklanmayacaktır. Ama seçkin Alman yazar ve sanatçılarına bakılırsa, acı çekmemiş kimse hemen yok gibidir. Gelişigüzel örnekler vereyim: Bugün İngiltere'de bulunan ve eserleri Westminster Abbey ve Cambridge'de görebileceğimiz heykeltraş Benno Elkan'ı ele alalım örneğin. Elkan daha 1933 de Almanya'dan ayrılmak zorunda kalmıştı. Çün-

ki Naziler sistemli olarak eserlerini, özellikle anıtlarını yakıp yıkıyorlardı. Bir de Viyana'dan kaçıp gelen sevimli bir yazar arkadaşımı örnek olarak gösterebilirim. Bütün suçu Yahudi olmaktı. Bir başka arkadaş daha var. O da bir yazar, hem de Berlin'li safkan bir Alman. Onun da suçu düşünmek. Bütün isteği rahat bırakılmak ve yazı yazmak olan dünyaca tanınmış en büyük Alman romancısı Thomas Mann da bugün yurdundan uzakta, sürgünde. Heinrich Mann, Arnold ve Stefan Zweig, Leon Feuchtwanger, Emil Ludwig... ile liste uzayıp gidiyor. Sonra müzisyenlerden Adolf ve Fritz Busch, Artur Schnabel, Paul Hindemith, Arnold Schoenberg... bütün bunlar ne adam öldürmüş, ne de suç işlemişlerdi. Hattâ rejime karşı gelen birer politikacı bile değildiler. Birer sanatçıydılar sadece. Ne var ki, Nazi rejimi kültürün devlet hizmetinde ve buyruğunda olmasını ve güce tapmasını istemektedir. «Bize silâh gerek... Her şey, alfabe kitabından gazeteye kadar, sinemadan tiyatroya, bilardo salonlarına kadar her şey bu büyük görevin hizmetlerinde olmalıdır.» (Hitler, *Mein Kampf*). Evet, Nazi programının özü budur işte. Bunu kabul etmiyenler, ya da başka soydan geldikleri için kabul etmeleri istenmiyenler susturulmalıdır. Onun için, sanatçıların kaderine sürgünlere gitmek düşmüştür.

Uygarlık, ancak insanlar gerçeği bulmak ve kendilerini yaratıcı bir yoldan dile getirmek istedikleri zaman, ilerler. Naziler ilerlemenin bu iki yolunu da tıkamışlardır. Bu yollardan birincisi, bilim yoludur. Biz burada bu yol üstünde duracak değiliz. Ama Heidelberg üniversitesinin beşyüzellinci kuruluş yıldönümünde millî eğitim bakanının okuduğu ve hükümetin tutumunu açıkça dile getiren söylevden şu parçayı dikkatinize sunmak istiyorum: «Bizi bilime düşmanlıkla suçluyorlar. Doğrudur.. Ön yargılardan uzak olma ve sınırsız bir

nesnellik, bilimin özelliklerinden sayılırsa, doğrudur bu suçlama. Eski bilim düşüncesi, bir daha geri dönmemecesine göçüp gitmiştir. Yeni bilim, araştırmaların kontrole bağlı olmayışını, bilginin başlıca erdemi sayan eski bilimden tamamiyle ayrıdır.» Burada, bakanın «kontrol» sözü ile anlatmak istediği şey, Devlet'in Kontrolüdür. Çünkü Nazilere göre, bilimin amacını bilginler değil, Devlet belirler.

Öbür yol -sanat yolu- daha etraflı olarak incelenmek ister. Nazilerin sanat ve edebiyata karşı olduklarını ileri sürmek yanlış olur. Onlar, zararlı bir görüş açısından da olsa, edebiyata da sanata da bizden daha çok önem vermektedirler. 1937'de Munich'te Alman Sanat Galerisini açtığı zaman Hitler'in verdiği söylevin özünü size bir kaç kelimeyle anlatayım. Bu, onun her yıl verdiği, o yalan dolanlarla, öfkelerle dolu yavan söylevlerinden biridir. Ama, sanatı gereğinden çok ciddiye almaktadır. Bu söylevde Hitler'in savurduğu tehditler çok tehlikelidir. Almanya'ya özgü bir kültürden söz etmektedir çünkü.

Söylev Yahudilere yüklenerek başlıyor; Yahudiler o «sözümona sanat eleştirileri» ile halkın kafasını gönlünce yoğurmuş, sanata uluslararası bir nitelik vermeye çalışmış, çağın düşünce ve duygularını dile getirdiğini söylemişler, sanatı, yıldan yıla değişen bir moda haline sokmuşlardır. Ama, Nasyonal Sosyalist Almanya'nın istediği modern sanat değil, Alman sanatıdır, ulusal ruh gibi ölümsüz bir Alman sanatı. «Hiç şüphe yok ki, uluslar (das Volk) gelip geçer ,ama var oldukları sürece, zamanın baş döndürücü akışı içinde sağlam ve dayanıklı bir gemi direği gibi dimdik dururlar.» Sanatçı yapacağı anıtı kendisi için değil, ulusu için dikmek zorundadır. Romantikler (örneğin, ondokuzuncu yüzyıl ressamlarından Runger) bu «içte saklı tanrısal hayat yasasını» yalansız dolansız dile getirmeye çalışmışlardır.» «Ama, yoz-

laşmış ressamlara gelince, o sözde yaşantılarını ve deneylerini halka zorla kabul ettiremiyeceklerdir. Buna izin vermiyeceğim. Tarlaları mavi görüyorlarsa, muhakkak hastadırlar, gidecekleri yer hastahanedir; mavi görmekte diretiyorlarsa, cinayet işliyorlar demektir, o zaman da gidecekleri yer hapishanedir. Ulusu onlardan temizliyeceğim ve hiç birinin ulusu bozmasına göz yummıyacağım. Ceza görecekleri gün gelecektir elbet.» (Hitler, 1937).

Bilgin yapacağı deneyi önceden nasıl kararlaştıramazsa, sanatçı da kendini dile getirme yolunu karar altına alamaz önceden. Her iki durumda da, bir devlet görevlisi işe karışacaktır. Devlet görevlisi ömründe mavi tarla görmüş değildir. Tablolarda tarlaların ne renkte olacağına karar verecek olan budur. Hitler'in söylevi kamçı şaklamalarıyla bitmektedir. Dinleyiciler, Sanat Galerisinden Toplama kamplarının yolunu boylamaktadırlar. Oraya, atığı adımlara dikkat etmiyen, Hitler'in söylediklerini güzel bulmayanlar gidecektir.

Bu temizlik bildirisi bütün Nazi kültürünü kapsamaktadır. Bir kişinin bir şeyden, bir başkasının başka şeyden hoşlanmasına nazilik göz yumamaz. Bazen kırbaçlar, tıpkı sirklerde olduğu gibi, komikçe şaklamakta ve bizi alman şakacılığının tadını çıkarmaya çağırmaktadır. Örneğin, Yahudi düşmanı gazeteci Julius Steinchner, bütün Nurenberg basın ailesini (ki bunların çoğu yaşlı başlı kimselerdi) bir yerde toplamış ve hepsine sahneye çıkıp merdivenlerin tepesinde cambazlık yapmalarını istemiştir. Çünkü, bu kimseler o günün tiyatrosuna karşı eleştirel bir tutum almışlardı. Steincher sözlerini şunları eklemişti: «Halk tarafından anlaşılmak istiyen, halkın diliyle konuşmak zorundadır. Bir sanatçının başarısını değerlendirmek istiyen kimse, o başarının ardındaki çabaları, güçlükleri hesaba katmak zorundadır.»

Steichner, bir yıl önce Reich Propaganda Bakanı Göebbels'in yayınladığı bir yönergeyi uygulamaktaydı: «Eski tip» sanat, edebiyat, müzik ve tiyatro eleştirileri bu yönergede yasak edilmiştir. Bu eleştirinin yerini «nesnel tahliller ve tasvirler» alacaktı ve bu da özel bir izinle yapılabilecekti ancak.

Bütün bu saçma sapan sözlerle alay etmek kolaydır. Ama, bunları söyliyen ulus, ne yazık ki, dünyanın en güçlü ordusuna ve hava gücüne sahip bulunmaktadır.

(Çeviren : Tahsin Baydar)

Notlar :

Yeni Bir Hikâyeci: R. Tomris

Muzaffer Buyrukçu

Bir yerde yeni bir hikâyeci adına rasladım mı seviniyorum. Ama bu sevincim; her adımda karşılarına çıkacak engellerle savaşmak zorunda kalacaklarını düşününce, yok oluyor. Ve biliyorum ki insanlara çok şey anlatmak, çok şey vermek için geldikleri bu evrende, yazdıkları (ne kadar önemli olursa olsun) dergi sayfalarında kalacak, adlarından şairler, romancılar gibi sık sık söz edilmiyecektir.

Anlayışsızlıktan, ilgisizlikten yakınacaklar; kendi arkadaşlarının adlarını silmek için kurdukları tuzakların iğrençliği karşısında bunalacaklar... ya bir guruba katılıp onlarla ayni düşüncenin temellik yaptığı bir tür'ün sürdürücüsü olacaklar ya da bütün grupların dışında ama acıların içinde tek başlarına yollarına devam edeceklerdir. Etmiyebilirler ayrıca, hikâyeciliği seçip seçtiklerine pişman da olurlar.

«Hikâye kitabınız ne zaman çıkıyor?» sorusuna, «Kimse basmıyor ki...» karşılığını vereceklerdir.

Ve bazı şair, romancı arkadaşlarımın bana dedikleri gibi, «Hikâye ölü, bütün dünyada ilgi çekmiyen bir türdür. Böyle bir alanda direnmenin anlamı yoktur. Roman yaz.» diyeceklerdir. Ya bütün söylenenlere kulaklarını tıkayıp (edebiyat evrenindeki yetkisini yitirmiş) bu türü yeni olanakların ardından koşarak canlandırmak, hırpalanmaz bir kişilik kazandırmak için çaba gösterecek ya da özünde para, ün, saygı bulunan romana geçmek için hikâyeyi bir deneme yeri,

bir (basamak) gibi görecekler ya da romandan daha büyük ünlenme, para kazanma kaynaklarına sahip olan sinemaya tiyatroya kayacaklardır.

Belki de büsbütün bırakacaklardır.

Ama ben, hikâyenin yaynevlerinden, gazetelerden kovulduğu bir sırada gelenleri görünce seviniyorum. Çünkü onlar yalnızlığı ve ilgisizliği seçiyorlar.

R.Tomris'in bugünedek (Çiçek Dirilticileri, Temmuz, Konuk, Kuytuda) adlı hikâyeleriyle bir o kadar eleştirmesini, incelemesini okudum. İlgiyle okudum hem de. (Çiçek Dirilticileri, Temmuz) hikâyelerinde, çok duygulu, çok zeki; kişilerin davranışından nasıl bir olay çıkacağını, oradan nasıl bir sonuca gidileceğini sezen, kendi serüvenini bütün ayrıntılariyle yaşıyan, kendine göre yargılarda bulunan çocuk gözleriyle bakıyor dünyaya.

Çocuk, büyüklerin yaşantılarını kuşatan katı gerçeklerin karşısında bir -gerçeküstücü-dür. Çevrede var olan her şeyin kendi isteklerine göre düzenlenmesini ister. Büyüklerin boyun eğerek savaştan vazgeçtikleri ya da karşı koyarak yok etme olanaklarını aradıkları, kendi çıkarlarına uydurmaya çalıştıkları bütün koşullara kafa tutar. (Suyun başında bekliyeyim de çabuk kaynasın. İçimden şarkı tuttururum, şarkının bir yerinde su nasılsa ısınır.) der. Öyledir bu. Çocuklar gelirler, bu gerçeği alırlar, serüvenlerine karıştırırlar, yaşantılarını anlamlandıran gerçekler yığınına yerleştirirler. Onlar, evrenin bütün yasalarıyla ilişki kurarlar, buyruklarına almaya çalışırlar. Zamanı durdururlar, diledikleri anda yağmur yağdırırlar, diledikleri dili konuşurlar. Garip tutkuları vardır. Büyükleri güldüren gerçekler onları evrenlerinde barındıran ve çocukluklarına bir canlılık katan güçlerdir. (Günün bu saatinde saçını ellerse akşam iyi geçerdi onca.) Sokaklarda yürüyeceği bir çizgi arar ve aradığı, büyüklerin

düzen dışına çıkmıyan yaşamlarının karşısına aykırı davranışlarla dikildiği için çocuktur o. Bu çocukluktan onları hiç anlamadan, anlamaya çalışmadan çekişmeli, kavgalı, karanlık dünyalarına çekmeye çalışırlar, kendi anlayışlarını, boğuştukları gelenekleri aşılamak isterler anaları babaları. Ve çocuk sürekli baskılarla, korkutmalarla; başkalarından ve bir takım kurumlardan güçsüz oldukları için alınmıyan öc duygularının yarattığı sertliklerle evrenindeki binlerce ışık, ses ve tasarı giren pencerelerini kapıyarak sürüklenir arkalarından, dünyalarına girer.

R. Tomris'in Papirüste yayınlanan (Konuk) adlı hikâyesinde, «Yaz bu demekti biraz da, o günlerde; el, annenin eli içinde, denizli akşam kokusu, kum, ıslak lokantalar, iskeleye giden yol. Sabah kalkınca hava güneşli. Parmaklarının ucuna basa basa perdeyi açarsın.» diyen ince duygulu çocuk yoktur. Uzun bir süre birbirini görmiyen iki arkadaşın karşılaşmaları anlatılmıştır. (Hikâyede ad olmadığı için kolaylık olsun diye A ve B diyorum kahramanlara) Evine konuk gelen (B) için, «Bakıyorum, altı yıldır özlememişim onu aslında, arasıra yüzü gelmiş aklıma. İstediğimiz gün bıraktığımız yerden başlıyabilirdik.» diye düşünüyor (A). Bu sözler (B) ye tutkun olduğu bir eşya kadar gereksinme duymadığını, onun kendisi için bir güç, sıkışınca başvuracağı bir kimse olmadığını anlatıyor. Bir süre için raslantıyla yanyana gelmiş iki kişinin bir arada olmaları ne kadar anlamsızsa ayrılmaları da o kadar yerindedir.

Önceleri arkadaşlık yaptığımız ve yaşantılarımızı onların varlıklarımıza kattıklariyle (aklımızdan bir türlü silinmiyen bir olay, bir durum karşısındaki davranışına duyduğumuz saygı, o zamana dek dilimizde bulunmıyan bir sözcüğün dilimize yerleşmesi ve o sözcüğün kullanılmasıyla bir gerçeğin var olması gibi) sürdürdüğümüz kişiler, başka şe-

hirlerde, başka ülkelerde bulunsalar bile bizde yaşamağa devam ederler. Bir yer, bir ses, bir yüzdeki kıpırtı sık sık onları hatırlatır bize ve onları birlikte yaşadığımız küçüklü büyüklü olayların içinde görürüz. Onların bir sorun hakkında ileriye sürdükleri düşüncelerinde bulduğumuz doğruları, «...Benim bir arkadaşım vardı, bu konuda derdi ki...» diyerek çözüm aranan bir tartışma sırasında yeni bir olanak olarak çıkarırız.

Ama (B) hiçbir etki yapmamış (A) ya. Ondan aldığı, kendisiyle birlikte bir yerlere götürdüğü, kaçmasın diye dört elle sarıldığı hiçbir şey yok.

(B): «Evin güzel. İyi bulmuşsun.» diyor. «Bir oda daha var. Yatak odası yaptım. Ama aydınlığa bakıyor. Yukardan çöp falan atıyorlar. Pis.» karşılığını veriyor (A). «Oturma odasının önü bahçe ya, yeter.» diyor (B). Bu kısa konuşma bile birbirilerinden ne kadar ayrı düşündüklerini, birbirilerinden ne kadar uzakta olduklarını göstermeye yeter. (A) nın yatak odasının aydınlığa bakmasının kendisini ne kadar tedirgin ettiğini, onun için ne kadar önemli bir problem olduğunu anlamıyor. Oturma odasının önünde bir bahçenin bulunmasını, (A)nın tedirginliğinin karşısına bir kurtuluş yolu olarak çıkartıyor. Çok küçük şeylerle yetinmenin rahatlığı içinde. Bir durumu zorlaması, kolaylıklardan kaçması diye bir şey yok. Hazır formüllerden birisini kullanınca -çıkmaz- diye bir sorun kalmıyor ortada.

(A): «Hiç değişmemişsin.» diyor.

(B): «Biraz şişmanladım.» karşılığını veriyor. (A) değişikliği yaşantının varlıklara yaptığı etkilerinde görürken ve öyle anlarken (B) fiziki bir değişmeden, belki de ona acı, utanç veren yüzeyde (A)nın -değişmemişsin- sözcüğüyle anlatmaya çalıştığının alanına girmiyen bir değişmeden söz ediyor. (A) hayatı, bütün sorunları, bütün ayrıntılariy-

le kavradığı ve değerlendirdiği, bu yolun en doğru yol olduğunu düşündüğü ve amaç olarak seçilmesini istediği için yukarıda; (B) kendisinden önce gelenlerin evrene yerleştirdikleri her şeyi iyi, kötü, gerekli gereksiz ayrımını yapmadan aldığı, hayata kendinden hiçbir katkıda bulunmadığı, başka bir kişinin yaşantısında bir nokta kadar yer tutmadığı, bir şeyi şurdan şuraya yerleştirecek bir güce sahip olmadığı, hazır yeyiciler gibi hazır yaşayıcı olduğu için aşağıdadır. R. Tomris, okul çağlarından gelen anıların aracılığıyla ve oldukça ayrıntılı ama sağlam bir anlatışla çizdiği kişiyi ölümsüzleştirmiş.

R. Tomris, kadın yazarlarımızın yapıtlarına bir süs gibi yerleştirdikleri ve kadınlıklarını borçlu olduklarını sandıkları yerli yersiz gevezeliklere, o kaypak, biraz da sulu, gayri ciddi oyunlara baş vurmamış. Bu davranış onun lehine. Çünkü ben, yazarlık konusunda kadın-erkek ayrımını anlamıyorum. Yazar yazardır ve yazarlık neyse onu yapacaktır sadece. Ortaya konan yapıttan yazarının kadın olduğu anlaşılması bir kusurdur bence. Bu kusur onları sınırlar, daracık bir alana kapatır. Önce yumuşak bir dille, çok barışçı, korkulu, suya sabuna dokunmaz bir dille, büyük bir duygu orkestrasının eşliğinde yarattıkları hikâyeleri (başka olanakları olmadığı için) tekrarlıya tekrarlıya eskirler, başlangıçtaki etkilerini yitirerek ilgi çekmez olurlar. Onları tüketen şey, bir gerçeğe, bir olaya yazarca değil de kadınca bakmaları, kadınlıklarını yazarlıklarından önceye almaları, kadınlıklarının doğal olarak getirdiği olanaklardan yazar olarak ve çok büyük bir önem vererek yararlanmak istemeleridir. Yazarlık, kadınlığı silmezse, ona eğemen olmazsa büyüklüğü ulaşılamaz ve başarılara gitme geleneği kurulamaz. Dünya edebiyatında erkekler kadar büyük kadın yazarlara rastlanmaması, onların kadınlıklarını yazarlıklarına bir baskı aracı

olarak kullanmaları yüzündendir.

R. Tomris, öyle sanıyorum ki, bu tehlikenin kendisini yutmasına, saygı duyduğum ve gelişmesini istediğim yeteneğini kemirmesine müsaade etmiyecek kadar zekidir.

R. Tomris, büyük bir dikkatle insanı ve onun yaşadığı dünyayı izlemekte, büyük bir güç harcaması sonunda elde ettiği malzemeyi yerinde ve titizlikle kullanıp hikâyelerinin gücünü ve değerini arttırmaktadır.

R. Tomris, zedelenmemiş, yıpranmamış, her gerçeğe sonuna kadar açık bir akla sahip olduğu için hayata çeşitli yönlerden saldırarak allak bulak etmekte, insanın ne olduğunu, kaç yönlü olduğunu, kaç yönlü olabileceğini, bu yönleri yaratan nedenlerin köklerinin hangi topraklarda gizlendiğini, serüvenlerin, olayların sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğini, bu iki sınır arasındaki boşlukta gidip gelen kişilerdeki dalgalanmaların hangi koşullardan meydana geldiğini, insanın nerede durduğunu ve niçin durduğunu araştırmaktadır.

R. Tomris, birkaç şiirle, birkaç hikâyeyle birlikte gelen ve seslerini duyuramadıkları, ilgi çekmedikleri için katı bir yalnızlık içinde duranlardan; kendi sesinin sahibi olduğu, ne yaptığının bilincine vardığı, bir sözü nerede, nasıl söyliyeceğini bildiği için ayrıdır. Büyük bir tutkuyla sevdiği Türkçeyi sanatçılığından gelen bir güçle bir büyüye ve sadece hikâyede kullanılan bir şiire çevirdiği için ayrıdır.

Dört hikâye, birkaç eleştirme, inceleme, bir yazar hakkında yargıda bulunmaya yeterli değildir... diyeceklerle aynı kanıda değilim. Bir tek yazı bile bir yargıya temel olabilir ve o bir tek yazı bir-adı-ona verdiğimiz değerle birlikte belleğimize yerleştirir.

Ayrıntıların, yani en büyük gerçeklerin gizlendiği ülkelerin yeni yazarı R. Tomris'i kutlar, başarılarının sürekli olmasını dilerim.

Gorky'den Tolstoy'a 4 Mektup

Moskova, 25 Nisan (7 Mayıs), 1889
Lev Nikolayeviç!

Yasnaya Polyana'da ve Moskova'da ziyaretinize geldim; rahatsız olduğunuzu, beni kabul edemiyeceğinizi söylediler.

Mektup yazmaya karar verdim. Biz - bu mektubun yazarı ben ve Gryazi - Çaritsin Demiryolunda çalışan öbür arkadaşlar- köyde yaşamayı, kimseye bağlı olmaksızın kendi kendimize tarımcılık yapmayı aklımıza koyduk. Gelgelelim ayda topumuz 30 ruble kadar kazanıyorsak da arttırdığımız para devede kulak kalıyor; bir çiftlik kurmak için gereken parayı bu gidişle biriktirebilmemiz çok uzun bir zaman alacak.

Bunun içindir ki sizin yardımınızı istemiye karar verdik. Hatırı sayılır genişlikte toprağınız var ve duyduğumuza göre boş yatıyor. Bize bu topraktan incecik bir dilimini vermenizi diliyoruz.

Bu maddinin maddisi yardımdan başka, amacımızı gerçekleştirmemizi daha kolaylaştıracak manevi yardımlarınızı, öğüt ve uyarmalarınızı da bekliyoruz. *İtiraf, İnancım* ve daha başkaları gibi, satılmasına izin verilmiyen yasaklanmış kitaplarınızı bize vermeyei kabul edeceğinize de güvenimiz var.

Tasarılarımızı ilgi ve desteğinize değer de bulsanız, boş ve saçma da bulsanız, bize mutlaka bir cevap yazacağınızı umuyoruz. Bu cevap sizin çok vaktinizi almayacaktır. Neyin nesi olduğumuzu, şimdiye değin tasarımızı gerçekleştirmek konusunda neler yaptığımızı daha geniş öğrenmek isterseniz içimizden bir iki kişi sizi görmiye gelebilir. Yardım

konusunda güveniyoruz size.

Hepimiz adına,
Bir Nijni-Novgorod hemşehrisi,
Alexei Maximiviç Peşkov.

.....

Nijni-Novgorod,
18 ya da 19 Ocak (30-31 Ocak) 1900

Bütün o söylediklerinizi için size teşekkür ederim, en sıcak duygularla teşekkür ederim, Lev Nikolayeviç! Sizi görmüş olmaktan sevinçliyim, bundan gurur duyuyorum. Zaten iyi kötü biliyordum insanlara nasıl açık, süssüz, candan davrandığınızı; yine de saklamıyacağım : beni bu denli iyi karşılıyacağınızı ummuyordum.

Böyle bir adetiniz varsa, bana bir resminizi verir misiniz. Ne olur verin.

En sıcak selâmlarımla,
M. Gorky

İyi değilim, öksürüğüm arttı, göğsüm ağrıyor.
Gelip sizi görecektim, gelgelelim işte sırtüstü
yatıyorum, kalkamıyorum yerimden.
Adresim : A. M. Peşkov, 20 Poleveya,
Nijni-Novgorod.

.....

Nizni-Novgorod,
14 ya da 15 şubat (26 ya da 27), 1900

Resminiz, hakkımdaki güzel, tatlı sözleriniz([1]) için teşekkür ederim, Lev Nikolayeviç. Kitaplarımdan daha iyi miyim, değil miyim bilmiyorum. Ama şunu iyi biliyorum ki her yazar yazdıklarından daha iyi, daha yüce olmalıdır. Hem, düşünürsek- nedir ki bir kitap? Büyük bir kitap bile, sözün cansız, karanlık bir gölgesidir, gerçeğe yöneltilen bir imadır, olsa olsa. Oysaki, insan? yaşayan Tanrıyı içinde barındıran-

dır, insan (Yetkinliğe doğru, gerçeğe ve adalete doğru yönelmiş, durdurulamaz bir çaba olarak alıyorum Tanrıyı). Bunun içindir ki kötü bir insan bile iyi bir kitaptan daha iyidir. Öyle değil midir?

Ben kuşkusuz şu kanıdayım ki, yeryüzünde her şeyden önce insan vardır. Hattâ, Demokritus'un bir sözünü amacıma uydurmak için biraz değiştirerek söyliyeyim, yalnızca insan vardır, geri yanı ancak onunla vardır. İnsana her zaman en derin saygıyı duydum; duyacağım da. Yalnız, hakettiği ölçüde güçlü biçimde nasıl dile getirebilirim bu saygımı, işte onu pek iyi bilmiyorum.

Bir kez daha gelip sizi görmeyi pek çok isterdim, bunu hemen şimdi gerçekleştiremiyeceğim için çok üzgünüm. Öksürüğüm arttı, başım ağrıyor, pek de sıkışık durumdayım, harıl harıl çalışıyorum, şu kurnaz filozof bozuntuları üstüne bir öykü yazmaktayım. Hiç hoşlanmıyorum onlardan, bayağının bayağısı kişiler sayıyorum hepsini. Ama durun, burada keseyim sizi yormamak için.

Ailenize en candan selâmlar, saygılarımla.

Size sağlıklar!

A. Peşkov.

.....

Edinburg,

(18) Mart, 1905

Kont Lev Nikolayeviç,

Adınızın büyüsü, çekiciliği büyük; yeryüzünün bütün kitap okurları sözlerinizi önemser, hattâ, büyük bir ihtimalle onların gerçekliğine, doğruluğuna da inanırlar. Gelin görün ki, Rusya'da şu son olup biten olaylara değgin olarak dünya kamu oyuna söylediklerinizi beni size karşı çıkmak zorunda bıraktı.

Bana öyle geliyor ki, yabancılar sizden ne istiyorlar, bu

konuda pek düşünümüş değilsiniz; sizin iç dünyanıza yabancı olan şeyleri, sizin düşüncelerinizle, kendinizle çatışan şeyleri çarçabuk, hemencecik, gözü kapalı, bir yana atmak istemişsiniz. Ülkemizdeki şu son olayların önemi, anlamı nedir sorununa açık seçik bir yanıt almak istiyen yabancıları da, yurttaşlarınızı da yanıltabilir sözleriniz.

Size de, sözlerinizi gerçek diye, doğru diye alabilecek olanlara da güvenle bildiririm ki, siz artık ülkemizin sıradan, çalışan insanlarının nasıl yaşadıklarını bilmiyorsunuz, onların iç dünyalarını bilmiyorsunuz; özlemleri istekleri üstüne söz edemezsiniz. Halkın sesine kulak asmaz olduğunuz andan beri, bu hakkı yitirdiniz siz.

Bu böyle, Kont! Kaç kez gördüm, sizi görmiye gelen işçiler, köylüler yani korkusuz, taptaze halk düşüncesinin gerçek temsilcileri size düşündüklerini açıkladıklarında bu düşünceler sizin bir zamanlar özgür ruhunuzu şimdi tutsak etmiş bulunan ülkünüzle uyuşmadı mı, onları sabırsızlıkla, sinirlilikle nasıl reddederdiniz!

Biliyorum, uzun bir süredir, sizi zaman zaman yoklamıya gelen, ama hepsinde de sinirlenmenize yol açan halk temsilcilerinin düşünce ve bildirilerini dinlemek de istemiyordunuz. Şimdiyse hakkınız olmayan bir şeyi almıya, halkın dileklerinin özlemlerinin dile getiricisi rolünü benimsemiye kalkıyorsunuz.

Felsefenizin temelini iki köylüden, Syutaev ile Bondarev'den aldınız ya, o felsefenin bütün halk için tipik olduğu sonucunu da çıkarıverdiniz bundan, rahatlıkla. Oysa yanıldınız, Kont : Bu sonuç, köleliğin bir yan ürününden başka bir şey değildi. Öte yanda, asıl, milyonlarca başka köylü var ki açlıktan kırılıyorlar, yabanlar gibi yaşıyorlar, belirli hiç bir dilekleri özlemleri yok. Dahası, yüzbinlerce başka köylü de var ki siz onları bilmiyor, tanımıyorsunuz

bile. Çünkü, bir daha söyliyeyim, siz onların yüreklerinin, kafalarının sesine kulak vermeyi reddetmiştiniz.

O en yüce düşüncenize, kurtuluşun bireysel yetkinlikten geleceği düşüncenize erişince, zınk deyip durdunuz siz, olduğunuz yerde kaldınız artık. Hem de çoktan. Ama onlar, insan haklarının yani kendi haklarının bilincine ulaştıracak yolda yürümiye devam ettiler. Siz gözden yitirdiniz onları. Artık anlamıyorsunuz onları, temsilcileri kimdir, bunu söylemek hakkı size düşmez. Yalnız, şunu bilin ki, bu temsilci siz hiç değilsiniz, Kont!

Halk açlıktan kırılıyor, haklarından yoksun bırakılmış, baskının ağırlığı altında ezilmiş. Öyle bilgisiz bırakılmış ki, öylesine yıldırılmış ki, bir bardak içki için, vur şunu diye kimi gösterseniz, isterse çoluk çocuk olsun bu, vuruyor, dövüyor, cana kıyıyor. Siz de kalkmış, bu manzarayı dayanılmaz derecede acı bulup ortaya çıkan insanların çalışmalarına «zamansızdır» «akılsızcadır» diyorsunuz, bunu bütün dünyaya böyle yayıyorsunuz.

Yanılıyorsunuz, Kont. Bu ülkede, halkın, manevî ihtiyaçlarını serbestçe, açık açık konuşabileceği, (egemenliklerini sürdürme çabası uğruna insanlıktan çıkmış yönetici sınıfımızca düşünceleri inançları sözleri dolayısıyla yurt dışına sürülen, sakat bırakılan, boğazlanan binlerce yurtdaşımız gibi) dövülmekten, hapse atılmaktan, Sibiryaya gönderilmekten, ağır cezalara çarptırılmaktan korkmadan, anlayış içinde inanıp, çekinmeden düşünebileceği bir düzeni görmek istiyenlerin çalışmaları için «akılsızca bir iş» buyuruyorsunuz.

Bu, hakseverlik değil, Kont. Adaletseverlik değil.

Kont Lev Nikolayeviç! Yaşayan söz sanatçılarının en büyüğü sanını haketmeniz, halkı çıkar gözetmeksizin candan sevmekte, halk için çalışmakta sizden hiç geri kalmayan kimselere haksızlık etmek hakkını vermez size.

Kaldı ki, halk yararına sizden çok çalışıyor, halkı sizden çok seviyor bu kimseler. Neden mi? Şundan : Hani bir zamanlar eksiksiz bir mutluluk uğruna, düşünceleriniz yüzünden seve seve acı çekmiye katlanacağınızı söylerdiniz ya, işte, öylesine kolayca öylesine haksızca suçladığınız bu kişiler pek çok acılara katlandılar, daha da katlanıyorlar. Bilmiyor değilsiniz bunu.

Bu alçakgönüllü, gösteriş sevmez kişiler seslerini çıkarmadan yiğitçe acılar çekiyorlar, halklarını manevî köleliğin utancından kurtarma savaşında yüzlercesi binlercesi can veriyor. Onlarla aynı düşüncede olmamak hakkınız elbet, Kont, ama onlardan saygıyı esirgemiye hakkınız yok!

Köylünün tüm eksiği, tüm isteği topraktır derken de yanılıyorsunuz; burada, katışıksız hikmetin kaynağı saydığınız Kutsal kitapla da çatışıyorsunuz. Çünkü, «Yalnız ekmekle yaşanmaz» der o, siz kendiniz de pek iyi bilirsiniz ki insanımız yalnız toprak edinmek değil, aynı zamanda serbestçe inanmak, özgür düşünmek istiyor. Yine bilirsiniz ki, bu yüzden Sibiryaya sürülüyor, yurt dışı ediliyor.

Yurdumuzun topraklarında su gibi kan aktığı, yüzlerce binlerce temiz, dürüst insanın sığır gibi değil de insan gibi yaşamak hakkı uğruna can verdiği bu amansız günlerde; bütün dünyanın «ne diyor?» diye ağzına baktığı siz, felsefenizin ardında yatan o temel düşünceyi bir daha tekrarlamayı, bir bunu, mümkün görüyorsunuz: «Bireylerin ahlakî yetkinliği - Bütün insanların yaşamlarının anlamı, ereği budur».

Ama bir düşünün Lev Nikolayeviç, sokaklarda kadın erkek bakılmadan insanların vurulup yere serildiği, kimsenin yaralıları kaldırmasına hem de nice zaman izin verilmediği bir zamanda, bir insan nasıl olur da kendini ahlâkça yetkinleştirmiye verebilir?

İnsan, polisin, düzeni yıkmak niyetleri beslediğinden kuşkulandığı çoluk çocuğu nasıl tepelediğini görüp dururken bu durumda o türlü filozofça düşüncelerle uğraşabilir mi?

Kanılarında, düşüncelerinde halkımızın en çıkar gözetmez, en temiz kitlesi olan aydınlarımıza sopa attırmak için günlüğü 50 kopeğe adam kiralanabilen bir ülkede, kişinin kafa huzuru diye bir şey düşünülebilir mi?

Burada, yurdunuzda, insan değerinin bilincine ermiş, insan haklarının tanınmasını istiyen kişileri kim vurduya getirip yok etmek için, aileleri birbirine düşüren, böylece kanlı kırımlara yol açan yalancıların, uşakların, dalkavukların bu davranışlarını görüp durursanız, yüreğinizde kabaran öfke ve öç duygularını nasıl bastırabilirsiniz?

Kimsenin bir şey anlamadığı, gereksinme de duymadığı, ülkeyi yakıp yıkan, onbinlerce kişiyi yok eden saçma bir savaşta, askerlerin çektiklerinin öyküleriyle yüklü gazete sayfaları akıtılan kanla ıslak ıslak geliyor ele, rengi kırmızıya dönüyor; zorla asker urbaları giydirilmiş köylülerin cesetleriyle kaplı savaş alanları canlanıyor kişinin gözünde.

Kabul edin ki, Kont, ülkesi acı denemelerle karşı karşıya iken, yine de vaktini yalnızca kişiliğini yetkinleştirme çabasına ayırabilen bir kimsenin, güzellik, doğruluk özgürlük ülkülerni canlandıran değerli tutanların kafasında bırakacağı izlenim tiksinç bir izlenim olacaktır : acımasız bir Pharisee, iki yüzlünün biri.

Son olarak, ülkemizin en değerli kişilerine uluslararası ününüzün yücesinden fırlattığınız suçlamalarınızı yine size karşı kullanmak istiyor, rahatlıkla diyorum ki : Kont, The Times'a yazdığınız mektup yalnız haksız ve akılsızca değil, üstelik zararlı!

Evet, zararlı. Halkımızı dayanılmaz baskısıyla ezen kaz

kafalı, büyük nüfuz sahibi kişilerin çıkarlarını korumak amacıyla; adaletsizliği arkalıyan, halkta nefret duyguları uyandıran, gerçeklere arsızca saldırıp bozmıya kalkan, çirkin yalanların sözcülüğünü yapan; zaten ezilmiş, ne yapacağını bilemeyip şaşırmış kalmış toplumu büsbütün manevî çöküntüye uğratan ülkemiz av köpekleriyle asalaklarının yüzlerindeki, memnun sırıtışları şimdiden görüyorum.

Ne var ki, aşağılık durumlarını savunmakta emirleri altında bulunan araçlar gün günden azalıyor, yalan söylemelerinin gitgide güçleştiğini görüyor, anlıyorlar, yaşamın başeğmez gerçeğini karşılarına dikilmiş buluyorlar. Bunun içindir ki, işte tam bu günlerde, mektubunuz onları sevindirecek.

Birkaç gün sözlerinizi tekrarlıyacaklar, denize düşenin yılana sarıldığı gibi onlar da bu sözlere sarılacaklar, dürüst, yiğit halkımızın yüzüne şu acı veren, aşağılayıcı, kötü niyetli sözleri fırlatacaklar sevinçle:

«Lev Tolstoy sizden yana değil!» (2)

M. Gorky

---

(1) 8 Şubat 1900 de Tolstoy, Gorky'nin mektubuna bir cevap yazdı: «...Yazdıklarınızı sevdim, kendinizi yazdıklarınızdan da çok beğendim.»

(2) Bu mektubun yazılmasına, Tolstoy'un yabancı basında çıkan Rusyada toplumsal hareketler *başlıklı yazısı yol açmıştı. Yabancı gazeteler Rusyada olup bitenleri öğrenmek için Tolstoy'a pek çok kez başvurmuşlar, o da bu yazıyı yazmıştı. Bu olaylar hakkındaki düşünceleri sorulan Tolstoy, yazısında, politik savaşın «gerçek ilerlemeyi» geciktirmekten başka bir işe yaramıyacağını, yeryüzünden kötülüğü kaldırmanın «tek ve biricik aracı»nın hâlâ «bireylerin dinî ve ahlâkî yetkinliği» olduğunu söylüyordu.*

Ektiğim Şiir Yeşeriyor

(onsöz)

Ahmet Soner

— Aydınlara Günaydın —

güneşe serdim kuruttum «artık sevgilerimi»
un-ufak edip havanda
ağzı delikli bir kutuya doldurdum
herşeye bu tozu ekiyorum şimdi
şiir biçiyorum ŞİİR.

Güneş tepenin ardından çıkıp ta üstüme vurunca uyandım. Başımın altına yastık yaptığım kolum uyuşmuştu

beynimde uğultu ellerimde sancı
kollarımdan tiren geçiyor sandım
doğruldum
ellerim uyuşmuş yastığımın altında
sigara içmedim.

Doğrulup çevreye bakındım ansımıya çalışarak. Çok uzakta büyük yapılar, bacaları tüten yapılar, insanları küçülten yapılar

bu gökdelenler bu bombalar
bu makineler arasında
bu uygarlığın kirli sarısına karşı
cabadan yaşıyoruz cabadan.

Gözlerimi kırpıştırıp dururken bir yandan da kolumu uğuşturuyordum. Geceki içkinin ağırlığını kaldırmaya zorlanır gibi güçlükle ayağa kalktım

hamal dinlenmek için çökse yüküyle
bir daha doğrulamaz

bir daha doğrulamaz.

Üstümü-başımı silkelemeye çalıştım kuru otlardan ve dikenlerden, ellerim ıslandı. Demek sabaha doğru sis bastırmış, giysilerim nemliydi. Her yanım titredi bir ulu sarsıntıya uymıya çalışır gibi. Bir köpek havladı, döndüm, güneş

gökyüzünü görünce orda dur
beni sor gösterirler.

Oysa onu unutmuştum. Altındaki tepeye tekme vurup kendini gökyüzüne asmış gibi öylece duruyor orda, tepenin az üstünde kımıltısız. Gözlerimi yumdum güneşe, derin-derin soludum. Önüne geçilmez bir kaşınma isteği yüzünden her yerimi ayrı-ayrı, titizlikle kaşıdım. İşte yaşamak bu diyordum kendi-kendime. Ellerim kabardı yer-yer. Şu sivrisinekler de tanrının kırında nasıl gelip buldular beni şaştım. Tam o sıra boynumdaki ağrının nedenini anladım; Tutulmuştu; omuzlarımı görebiliyordum gözucuyla, boynum dönmüyordu. Bacaklarımın tutukluğunu gidermek için, yeni ayakkabılarımın vurmasına aldırmadan yürüdüm güneşe doğru. Bir sigara yaktım acı-acı, geceyi ansıdım: Elimde içki şişesi, cebimde eylencelik, kentten çıkıp anayolun kıyısından ağır-ağır yürüdüm. Çok gittim, kentin ışıkları görünmüyor. Yıldızlar solmıya, gözden yitmeye başladı. Boşalan şişeyi yolun tam ortasına dikip yoldan çıktım. Çevrede hiç ışık yok, hiç-bir-şey-yok. Uzakta ağaçların karanlığı seçilebiliyor. Karanlığa yürüdüm.

kefenler soluyordu yüzümde
karanlığı süründüm dört-ayak.

İyice sallanıyordum yürürken. Düşecek oluyordum küçük tümseklerde. Bir yere çöktüm, ellerimle yoklayıp sağı-solu: Dümdüz. Otlar kuruydu. Güneşin doğacağı yana yüzümü dönüp dirseklerime yaslandım. Bir-iki öksürüp sesimi açtıktan sonra konuşmaya başladım. Bütün düzenler değiştiril-

meyi bekler, fırından ekmek çalan suçsuzdur, ses-çoğaltıcısı sesi bozar, zeytin toplamak için ağaca çıkılmaz, kaya-balığı kaya ile beslenir, martılarla gemilerin dostluğunu bozmak için ikincileri kapkara boyamak gerekir, ayva yemek için insanın dişleri olmalıdır gibi, konudan konuya atlıyarak, birtakım ipe-sapa gelmez sorunları sonuçlandırdım. Güneş doğmadan sızıp kalmışım. Güneşle ilgili bir öykü yazmak için buraya gelmiştim oysa. Yürürken esniyordum çenelerim ayrılacak gibi. Bir yandan da geriniyordum kollarımı arkaya savura-savura

kanımda balıklar dolaşıyor
ılık su balıkları
serçe parmağımı oynatsam
yüreğime doluşuyorlar.

Eklem yerlerim çatırdadı. Birden herbir kolumu iki iri ve güçlü el kavrayıp ardıma büktü

bir kuş kanatlarını yuvasında unutmuş
kaldırımda seke-seke işine gidiyor
oysa birazdan kedilerin iş günü başlar.

Acıdan yüzüm buruştu. Gerinmek yasak dedi kalın ve kaba bir ses sağ gerimden. Solumdan bir öksürük işittim, varlığını belli eder ve ötekini onaylar gibi. Zorlayıp yürüttüler kuzeye doğru. Tevellüdün kaç diye sordu sağımdaki

ne günü mü doğdum
hangi ay mı doğdum
kaç yılında mı doğdum
geçmiş gün
unuttum.

Kırkbeş dedim, üç kasım bindokuzyüzkırkbeş cumartesi saat onu onsekiz...Atma dedi solumdaki, saçlarına ak düşmüş senin ayol. Öbürü kesik-kesik güldü kulağımın dibinde. İlerde dört ağacın ortasında bir kuyu gördüm. Ya asacaklar

beni bir ağaca ya da kuyuya atacaklar diye bir ağlatı kurmıya başladım

ağlatı yani
aşağı tükürsem sakal
yukarı tükürsem bıyık.

Ardımdakileri görmiye çalıştım; birer adım geriden geliyorlardı iri ayakkabıları ve siyah eldivenli elleriyle; göremedim. Müslümanlar domuz yemez dedi solumdaki. Duymuştum bu sözü daha önce, ama niye söylediğini anlıyamadım. Kısa bir aradan sonra, ya domuzlar dedi, müslüman yer mi. Dürttü kolumu yanıt bekler gibi. Bilirsen kurtulursun belki dedi. Karşılığı bir tanedir diye de ekledi. Soruyu içimden kendi-kendime sordum birkaç kez. Ne bulsalar yerler dedim kuşkuyla. Bilemedin, yemezler işte dedi, neden dersen; gülmemek için güçlük çekiyormuş, kendini tutamıyormuş gibi ekledi: Kalp kalbe karşıdır çünkü. Kıs-kıs gülüyordu ki, sağımdaki geç anlamış olmalı, top gibi patlayıverdi: Kah kah kah kah kah... yürümemi zorlaştırarak. Kuyuya ellisekiz adım kalmıştı. Sanki saymış gibi biliyordum bunu. Oraya doğru güdüyorlardı beni. Bağırmak istedim, boğazıma tıkanan yumruyu tüküremedim, sesim çıkmadı. Çırpındım kollarımı kurtarmak için, daha çok sıktılar

kafamın içinde bir duvar saati vardı
dan dan dan diye
seksenikiye değin saydım.

Kuyunun yanına varmıştık artık, iş işten geçmişti

yüzme bilmiyen birinin
batan gemide
canyeleksiz ve umutsuz kalıvermesi gibi
donup kalıvermiştim orta yerde
ve en kötü olasılıkları düşünüyordum.

Tek elleriyle tutuyorlardı kollarımı, bir şeyler yapıyor olma-

lıydılar, konuşmaları uzaklardan geliyor gibiydi: Torbayı çıkar bakalım, böyle düyümlenir mi hiç, gizli bir şey ne de olsa, nasıl açacağız şimdi, al şu bıçağı. Gökyüzüne baktım

bak gördün mü işte güneşimizi kararttılar

ben söylemiştim sana

böyle böyle yapacaklar demiştim.

Çok yükseklerde bir sürü küçük bulut vardı yanyana. Onları bir şeylere benzetmiye çalıştım her zaman yaptığım gibi. Küçük parçalardan oluşmuş bir öbek, tepesinden beynine bıçak saplanmış yandan bir adam başı gibiydi. Evet evet, işte tam böyle. Sapına değin girmemiş bıçak, keskin yanı iyice aşınıp testere gibi olmuş, saçlar darmadağınık, alın bumburuşuk diye ayrıntıları saptamıya girişmiştim ki, kollarımı bırakıp ardımdan ittiler. Dizlerimle yüzümün üstüne düştüm. Biri sırtıma oturdu bütün ağırlığıyla, yorgunluğunu yatağa atar gibi. Boylu-boyumca uzandım, yüzüm kuru otlara deyiyordu.

benim yüreğim büyüktür

içine yaşam sığar

benim kafam küçüktür

içine ölüm sığmaz.

Sırtımdaki: Sabah okudum da gözlerim yaşardı, hemen baktım bir tanıdık var mı diye, neyseki yok. Eeee, kırlangıçlar dururken saksağanları makasçı yapar mısınız, alın işte, otuzbeş ölü yüzokini yaralı, hem de ağır. Rayları söküp hurdacıya satmıştır o hırsız saksağanlar. Hepsini asmalı bunların, asmalı da temizlemeli ortalığı diye gevezeliği sürdürüyordu ki, öbürü dayanamadı, hadi artık uzatmıyalım şu işi dedi, çek bakalım. Sırtımdaki biraz kıpırdandı, sonra bir kâğıdı hışır-hışır kat yerlerinden açmıya koyuldu. Boğazını temizleyip kulağımın yakınına tükürdükten sonra bağıra-bağıra okudu : Ayağına vuran bir ayakkabıdır yaşam senin. Kâğı-

dı gözlerime tuttu, inanmazsan bak dedi. Baktım, büyücek bir kağıtta kara, iri yazılar: Aynısı okuduğunun. Kağıt geri çekildi. Başımı az dikerek ileri baktım. Önümdeki ağaçtan birkaç yaprak birden düştü.

Kendime geldiğimde ağzım kupkuruydu. İnceden bir su şırıltısı duyunca yan döndüm. Sırtımdaki ağırlık yoktu. Dörtbir yana bakındım doğrulup: Bomboş, dümdüz bir ova uzanıp gidiyor gökyüzüne çepeçevre. Güneş iyice yükselmişti. Güçlükle ayağa kalktım. Her yanım ayrı-ayrı ağrıyordu. Ayaklarım çıplaktı. Kuyuya yanaştım, kurbağalar kaçıştı. Duruydu su, derin değildi. Bir kurbağa bir ayakkabının içine girdi dipte. Ayakkabılarım. Öbürü yoktu kuyuda. Sağa-sola bakındım. Ağaçların birinden ucu ilmikli bir ip sarkıyordu. İlmiğine öbür ayakkabım sıkıştırılmış, dönüp duruyor bir o yana, bir bu. İlmiği çözdüm, yere düştü. İçinden bir kağıt fırlayıp havada küçük bir çember çizdi. İlmiği onarıp, boynuma geçecek gibi genişlettim. Kâğıdı aldım yerden. Dörde katlıydı, bana gösterdikleri, üstünde hüküm yazılı kağıttı bu. Kalemimi çıkarıp kâğıdı önüme açtım.

Ayağıma vuran bir ayakkabıdır yaşam
ölüm ise
bol gelen bir giysi
hah hah hah hah..

Hah ha. Çok gülünç. Böyle yazdım ama ne yapayım. Ayakkabıyı kaldırıp kuyuya attım, öbürünün yanına. Kurbağalar kaçıştı. Gökyüzünde tepesinden bıçaklanmış adamı aradım. Adam bir armuda dönüşmüş, öylece duruyor sapından asılmış gibi. Derin bir soluk aldım. Paçalarımı sıvadım büyük bir işe girişecekmiş gibi, ama dereyi görmeden. Yol budur deyip yürüdüm tarlalara. Birkaç inek otluyordu uzakta, birkaç kuş birden öttü.

(Baskı tarihi : 1. 4. 1967)

BAŞ AĞRILARINA KARŞI

GRİPİN

Faydalıdır

YENU : 203 — Yeni AJans : 2122

REKLÂMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!

BASIN İLÂN KURUMU

YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLÂMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.

Genel Müdürlük :
Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi No. 1
İstanbul
Telefon : 27 66 00 - 27 66 01
Telgraf adresi : BASINKURUMU

YENU : 204 — Basın 12841

200 kuruş